

STRATEGIJA RAZVOJA ŠKOLSKOG SPORTA U AP VOJVODINI

2013-2017. godine

SPORT I OMLADINA VOJVODINE
SPORT AND YOUTH OF VOJVODINA

Mart, 2013. godine

UVOD

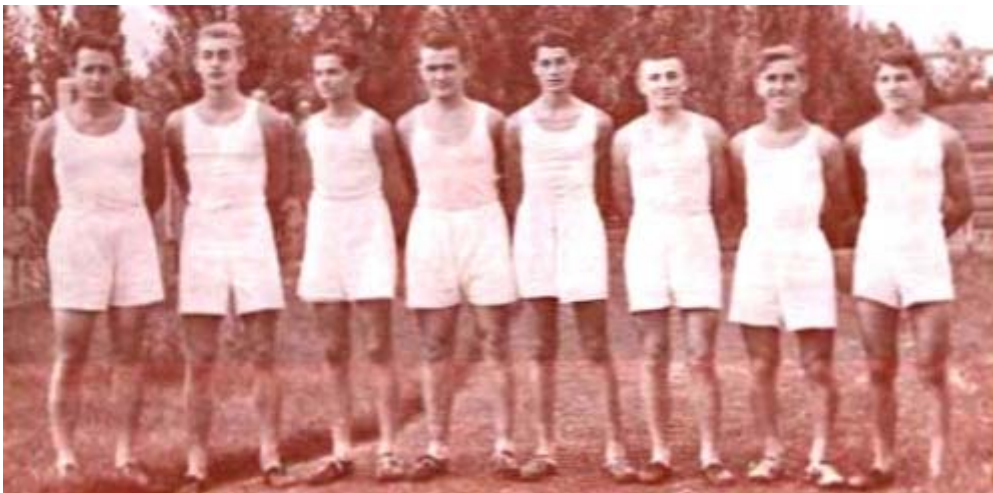
ZAŠTO STRATEGIJA RAZVOJA ŠKOLSKOG SPORTA U VOJVODINI?

Fizičko vaspitanje i školski sport imaju bogatu tradiciju u Vojvodini. Najviše zasluga za uvođenje fizičkog vaspitanje u škole i njegovu popularizaciju imao je veliki pedagog i prosvetitelj, dr Đorđe Natošević (1821-1887). Kao direktor Srpske pravoslavne velike gimnazije u Novom Sadu, Natošević već 1853. godine uvodi redovnu nastavu fizičkog vaspitanja. Predmet je bio obavezan za sve učenike, ocene su bile opisne, a uskoro su nabavljene i potrebne gimnastičke sprave. Ovakvo pozicioniranje školskog fizičkog vaspitanja, predstavlja jedinstven poduhvat i kada se ima u vidu razvoj školskog fizičkog vaspitanja u celom regionu (Berar i Milošević, 2009). Fizičko vaspitanje u vojvođanske osnovne škole počinje da se uvodi šezdesetih godina 19. veka. Školske 1862/63. godine u somborskoj srpskoj osnovnoj školi uvedena je „gimnastika“, naredne godine u Vršcu, a pretpostavlja se da je nastava fizičkog vaspitanja tih godina bila zastupljena i u Zemunu, Pančevu, Novom Sadu, Sremskim Karlovcima, Velikoj Kikindi, Subotici, Beloj Crkvi, Senti (Berar i Milošević, 2009). Zauzimanjem dr Đorđa Natoševića, 1865. godine nastava fizičkog vaspitanje postaje obavezan predmet u srpskim osnovnim školama. Tri godine kasnije, ozakonjena je obavezna nastava i ocenjivanje fizičkog vaspitanja *u svim osnovnim školama* (Previšnji Kraljevski Reskript, 1868). U isto vreme, fizičko vaspitanje se masovnije uvodi i u srednje škole u Vojvodini. Realna gimnazija u Vršcu je 1863. godine uvela predmet fizičko vaspitanje, a državna gimnazija u Kikindi od 1877. godine ima posebnu gimnastičku dvoranu. U građanskoj školi u Starom Bečeju 1894. godine formirana je „*Đačka gimnastička družina*“. Organizovana su školska i opštinska sportska takmičenja, kao i međuškolski sportski susreti. U Novom Sadu je 1936. godine svečano otvoreno Đačko igralište, izuzetno uređen sportski i školsko-nastavni objekat, gde su pored redovne nastave fizičkog vaspitanja, održavani treninzi i takmičenja učenika sportista. Prve banovinske srednjoškolske igre sa sletom i atletskim takmičenjima održane su u Novom Sadu, maja 1939. godine, uz učešće takmičara iz 16 škola Dunavske Banovine (Popov i Bašić, 1996).

Tačno 30 godina kasnije, 1969. godine, pokrenut je sistem školskih sportskih takmičenja u Vojvodini, popularni SOŠOV (Sportska olimpijada školske omladine Vojvodine), a 1970. godine, u Novom Sadu, održana je prva olimpijada.

Đačka gimnastička družina u Bečeju

Atletska ekipa Druge muške gimnazije u Novom Sadu (1938/39)

Sport je delatnost od posebnog interesa za Republiku Srbiju (Zakon o sportu, 2011). Sport obuhvata sve oblike fizičke aktivnosti koji, kroz neorganizovano ili organizovano učešće, imaju za cilj izražavanje ili poboljšanje fizičke spremnosti i duhovnog blagostanja, stvaranje društvenih odnosa ili postizanje rezultata na takmičenjima svih nivoa (Zakon o sportu, čl. 3; European Sports Charter, čl. 2).

Bavljenje fizičkim vaspitanjem i sportom predstavlja *fundamentalno ljudsko pravo za sve*, kao i suštinski elemenat celoživotnog obrazovanja u celokupnom obrazovnom sistemu (International Charter of Physical Education and Sport, 1978). Nacionalni Zakon o sportu u čl. 4 ističe da *svako ima pravo da se bavi sportom*. „Bavljenje sportom mora biti humano, slobodno i dobrovoljno, zdravo i bezbedno, u skladu sa prirodnom sredinom i društvenim okruženjem, fer, tolerantno, etički prihvatljivo, odgovorno, nezavisno od zloupotreba i ciljeva koji su suprotni sportskom duhu i dostupno svim građanima pod jednakim uslovima, bez obzira na uzrast, nivo fizičkih sposobnosti, stepen eventualne invalidnosti, pol i drugo lično svojstvo“ (Zakon o sportu, čl. 4).

Bavljenje sportom može osnažiti decu i mlade, ne samo sa aspekta fizičkog zdravlja, već i kada je reč o psiho-socijalnom razvoju, jačanju samopoštovanja, razvoju odgovornosti, istrajnosti i saradničkih veština, usvajanju pozitivnih vrednosti i boljem školskom uspehu. Osim toga, bavljenje sportom predstavlja važno sredstvo prevencije rizičnih ponašanja mladih, poput pušenja, zloupotrebe alkohola i droga, i maloletničke delikvencije. Angažovanje u sportu može korigovati faktore koji doprinose delikventnom ponašanju mladih, kao što su nedostatak pozitivnih uzora, nedostatak samodiscipline i dosada.

Na nivou lokalne zajednice i društva u celini, sport može značajno doprineti promociji zdravlja i prevenciji hroničnih nezaraznih bolesti, razvoju obrazovanja dece i mladih, rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena, može podstaći inkluziju i blagostanje osoba sa invaliditetom, i biti važan faktor u prevenciji konflikata i izgradnji mira (Harnessing the Power of Sport for Development and Peace, 2008). Rezolucija Evropskog parlamenta o razvoju i sportu (2005) takođe naglašava značajne obrazovne i socijalne funkcije sporta i njegov značaj ne samo za fizički razvoj pojedinaca, već i kada je reč o promociji socijalnih vrednosti kao što su timski duh, fer takmičenje, saradnja, tolerancija i solidarnost (Resolution on Development and Sport, 2005).

Pored opšteg interesa u oblasti sporta, Zakon o sportu identifikuje *potrebe i interese građana autonomne pokrajine* u oblasti sporta, za čije ostvarivanje se obezbeđuju sredstva u budžetu autonomne pokrajine (čl. 134). Među ovim potrebama i interesima, posebno mesto zauzimaju:

- promocija i podsticanje bavljenja građana sportom, posebno *dece, omladine, žena i osoba sa invaliditetom*, i

- organizovanje i održavanje *školskih sportskih takmičenja* na nivou autonomne pokrajine (Zakon o sportu, 2011).

Podsticanje **školskog sporta** može predstavljati efektivnu strategiju promocije i podsticanja bavljenja sportom dece i omladine u Autonomnoj pokrajini Vojvodini, sa svim očekivanim koristima po pojedince, lokalne zajednice i Pokrajinu u celini. Takođe, može doprineti omasovljenju sporta i stvaranju široke baze za razvoj vrhunskog sporta. Prepoznajući značaj razvoja školskog sporta, Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu oformio je Radnu grupu za izradu strategije razvoja školskog sporta u AP Vojvodini, za period 2013 – 2017. godina. Za članove radne grupe imenovani su, 16. oktobra 2012. godine, eminentni stručnjaci iz oblasti školskog sporta i fizičkog vaspitanja u Vojvodini. U okviru grupe, formirana su tri tima: tim za pravni okvir, tim za fizičko vaspitanje i tim za školska sportska takmičenja, sa ciljem prikupljanja i izrade radnog materijala. Radna verzija Strategije predstavljena je javnosti putem okruglih stolova, organizovanih u gradovima AP Vojvodine, uz učešće predstavnika jedinica lokalnih samouprava, strukovnih udruženja (profesora fizičkog vaspitanja, nastavnika razredne nastave, direktora škola) i sportskih radnika. Uz uvažavanje njihovih mišljenja i preporuka, na završnoj konferenciji u Novom Sadu, Strategija je dobila svoju konačnu verziju, koja je upućena na razmatranje Vladi AP Vojvodine i usvajanje Skupštini AP Vojvodine.

Strategija razvoja školskog sporta donosi za period od četiri godine (2013 – 2017) i njen sastavni deo čine posebne aktivnosti definisane Akcionim planom realizacije Strategije razvoja školskog sporta u AP Vojvodini.

Strategija se odnosi na razvoj školskog sporta u osnovnim školama na teritoriji AP Vojvodine. U kontekstu Strategije i pratećih dokumenata, pod školskim sportom se podrazumevaju sve vannastavne, slobodno izabrane fizičke/sportske aktivnosti učenika za čiju ponudu i kvalitet su odgovorne škole. Neke od mera predloženih Strategijom odnose se na unapređenje školskog fizičkog vaspitanja, s obzirom da ono predstavlja osnovu za razvoj školskog sporta i da ih povezuju zajednički ciljevi: doprinos celovitom i skladnom razvoju i formiranju aktivnog životnog stila učenika. Školski sport, predstavlja, pre svega, proširenje i dopunu obaveznog kurikulumu fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi, ali i sredstvo čvršćeg povezivanja škole i lokalne zajednice, uključujući i sportske klubove i saveze.

2 POLAZNE OSNOVE ZA IZRADU STRATEGIJE

Fizička aktivnost i sport u funkciji javnog zdravlja

Aktuelne procene očekivanog trajanja života našu zemlju svrstavaju na 76. poziciju od ukupno 198 rangiranih zemalja u svetu (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011). Prema podacima iz 2006. godine, u Srbiji je skoro svaki peti stanovnik gojazan (18.6%), svaki treći stanovnik puši (33.6%), oko 40% svakodnevno ili povremeno konzumira alkohol, a skoro polovina stanovništva ima hipertenziju (46.5%) / Zdravlje stanovnika Srbije: analitička studija 1997-2007, 2008/. Uprkos evidentnim pomacima u odnosu na istraživanje iz 2000. godine, fizička aktivnosti stanovništva je na veoma niskom nivou: čak 74.3% stanovnika Srbije nije dovoljno fizički aktivno (misli se na bavljenje fizičkom aktivnošću tri puta nedeljno). Kao i u evropskom regionu, vodeći uzrok smrti u Srbiji čine hronične nezarazne bolesti: više od 85%. U strukturi mortaliteta na bolesti srca i krvnih sudova otpada 56%, na drugom mestu se nalaze maligna oboljenja (19%), a tokom poslednje decenije značajan porast beleži i dijabetes kao uzrok smrti.

Važno je naglasiti da *fizička neaktivnost* predstavlja četvrti po značaju faktor rizika kada je reč o hroničnim nezaraznim bolestima, odmah posle pušenja, hipertenzije i visokog nivoa šećera u krvi (WHO, 2008). Procenjuje se da je fizička neaktivnost glavni uzrok za otprilike 21-25% kancera grudi i debelog creva, 27% slučajeva dijabetesa i oko 30% ishemijske bolesti srca (najvažnije kardio-vaskularno oboljenje). Fizička aktivnost ne samo što direktno neutrališe neaktivnost kao faktor rizika, već pozitivno utiče i na hipertenziju, visok nivo šećera i krvi i druge faktore rizika.

U promociji fizičke aktivnosti, koja je često zanemarena kada je reč o politikama javnog zdravlja i opredeljenim sredstvima, moraju se planirati različite strategije, sa ciljem uticanja na pojedine delove populacije. Globalna strategija o ishrani, fizičkoj aktivnosti i zdravlju (WHO, 2004) ističe važnost *školskih politika i programa* koje podržavaju usvajanje navika zdrave ishrane i fizičke aktivnosti, obezbeđujući svakodnevno fizičko vaspitanje, adekvatne objekte i opremu i dr. Ciljna grupa u ovom slučaju nesumnjivo su deca i mladi, ali ne treba zanemariti ni širu promociju fizičke aktivnosti u školskoj i lokalnoj zajednici.

Razvijanjem fizičkog vaspitanja i školskog sporta, može se doprineti podizanju nivoa fizičke aktivnosti dece i mladih i formiranju aktivnog životnog stila, što predstavlja značajnu korist kada je reč o javnom zdravlju stanovništva.

Vrhunski sport u Republici Srbiji i AP Vojvodini

Merodavne procene pokazuju da se Srbija ne nalazi u svetskom, pa ni evropskom vrhu, kada je reč o sportu (Greatest Sporting Nations, 2013). Ako se posmatraju sva relevantna sportska takmičenja, Srbija se nalazi na 35. mestu u svetu, i 19. mestu u Evropi. Od evropskih zemalja, ispred se nalaze Rusija (na 2. mestu), Velika Britanija (3), Nemačka (5), Francuska (6), Italija (7), Španija (12), Holandija (14), Švedska (17), Švajcarska (18), Poljska (19), Češka (20), Ukrajina (23), Mađarska (28), Austrija (30), Norveška (31), Belorusija (32), Finska (33) i Bugarska (34).

Ako se uspešnost posmatra po broju stanovnika, Srbija je na 23. mestu u svetu i 17. mestu u Evropi. Najuspešniji smo u tenisu, streljaštvu, vaterpolu, tekvondou, plivanju, kanu/kajaku, atletici i veslanju.

Na osnovu kompleksnog bodovanja uspešnosti na poslednjim letnjim olimpijskim igrama u Londonu, Srbija se našla na 41. mestu od ukupno 100 rangiranih zemalja (21. mesto među evropskim zemljama), a kada se uspešnost procenjuje prema broju stanovnika – na 30 mestu od ukupno 60 zemalja (21. mesto u konkurenciji evropskih zemalja).

Dakle, i sa aspekta razvijenosti vrhunskog sporta, ima mnogo prostora za napredovanje, a školski sport bi trebalo da doprinese širem obuhvatu dece i mladih sportom, stvarajući tako osnovu za elitni sport.

Fizičko vaspitanje i školski sport: posebni i povezani

Istraživanja pokazuju da je bavljenje školskim sportom pozitivno povezano sa ukupnim nivoom fizičke aktivnosti dece i mladih i drugim pozitivnim zdravstvenim ponašanjima. Bavljenje školskim sportom može uticati na zdravstveno ponašanje mladih na tri načina: 1) obezbeđuje značajnu količinu fizičke aktivnosti; 2) odvraća mlade od ponašanja nepovoljnih po zdravlje i 3) redukuje izlaganje mladih neadekvatnom okruženju koje može

podsticati rizična ponašanja (Patte, Heath, Dowda & Trost, 1996). Mladi koji se bave sportom manje su skloni zdravstveno rizičnim ponašanjima, imaju bolju fizičku kondiciju, bolje navike u ishrani i zdraviji nutritivni status, u poređenju sa onima koji nisu uključeni u sport (Dowda, Ainsworth, Addy, Saunders, & Riner, 2001). Školski sport i fizičko vaspitanje doprinose obrazovnom postignuću škole: poboljšavaju koncentraciju, pamćenje, ponašanje i školsko postignuće učenika. Bavljenje školskim sportom pozitivno utiče na uspeh u školi, upis na fakultet, završavanje srednje škole, obrazovne aspiracije, samopoštovanje i radnu etiku mladih (Marsh & Kleitman, 2003; Broh, 2002; Fejgin, 1994; Marsh, 1993; Landers, Feltz, Obermeier, & Brouse, 1978).

Fizičko vaspitanje predstavlja osnovu školskog sporta (Andrews, 1998). Školski sport i školsko fizičko vaspitanje su međusobno povezani mnogostrukim i složenim vezama i međusobno se dopunjuju, deleći zajedničke temeljne ciljeve: doprinos zdravlju i skladnom razvoju ličnosti. Fizičko vaspitanje omogućava učenicima da steknu bazične kretne veštine i neophodna znanja, formiraju pozitivne stavove prema fizičkoj aktivnosti i sportu, pripremajući ih za aktivan način života. Bavljenje školskim sportom omogućava deci i mladima da kroz takmičenja različitog nivoa unaprede svoje motoričke kompetencije, socijalne veštine i samopoštovanje i može predstavljati prelaz ka bavljenju sportom u sportskim klubovima, orijentisanim na postizanje vrhunskog sportskog rezultata.

Po mnogo čemu, školski sport ima odlike *sporta za sve* (učenike). Pritom se relacije *sporta za sve* sa vrhunskim sportom često tumače teorijom duple piramide: masovnost i veliki obuhvat sporta za sve daju osnovu za vrhunske pojedince, i obrnuto, vrhunski sportisti predstavljaju uzore (modele) i inspiraciju za pojedince koji se uključuju u sport. Što je šira osnova piramide, tj. što se više ljudi bavi sportom, veće su šanse da pojedinci dostignu vrh u takmičarskom bavljenju sportom. *Osnova* piramide odnosi se na sticanje osnovnih kretnih veština, bavljenje raznovrsnim sportskim aktivnostima, usvajanje osnovnih znanja i pozitivnih stavova prema fizičkoj aktivnosti i sportu, i odgovara školskom fizičkom vaspitanju. Na sledeći nivo, nivo *učestvovanja*, prelazi jedan broj pojedinaca, posebno zainteresovan za određene sportove i učestvovanje u takmičenjima na osnovnom takmičarskom nivou. Školski sport bi odgovarao ovom nivou sportske piramide. Sa svakim sledećim nivoom, raste stepen angažovanosti, sportske specijalizacije i sportskog učinka, a broj učesnika opada, da bi na vrhu piramide bilo mesta samo za najbolje. Da bi se postigla sportska *izuzetnost*, odnosno,

vrhunski sportski rezultat, neophodno je pored talenta, sposobnosti i entuzijazma sportiste, raspolagati odgovarajućom organizacionom, administrativnom i finansijskom podrškom, efektivnom selekcijom, materijalno-tehničkim uslovima i vrhunskim sistemom treniranja, a od značaja su i drugi faktori, poput porodičnog miljea (Bailey, Collins, Ford, MacNamara, Toms, & Pearce, 2010).

Пирамида спортског развоја

Pomenuta shema mora se shvatiti uslovno i dopuniti novim strukturama: elitni sport i sport za sve koji čini osnovu piramide, poslednjih decenija razvijaju se u različitim smerovima, tako da se menjaju i međusobni uticaji i relacije. Zahvaljujući sve većoj diferencijaciji, može se reći da danas sport može da svakome ponudi po nešto: različite sportove, različite niveoe angažovanja i takmičenja, različite niveoe organizovanosti. Pojedinci koji ne dospeju do vrha piramide, koji odgovara vrhunskom sportu, nisu isključeni iz sistema: za njih postoje druge opcije, poput bavljenja sportom na nižem nivou ili bavljenja rekreativnom aktivnošću. Zapravo, mnogi pojedinci nisu motivisani za bavljenje vrhunskim sportom i/ili sposobni za takvo angažovanje u sportu, ali time nisu iscrpljene mogućnosti za njihovo bavljenje sportom. Sport za sve i dalje ostaje „bazen“ iz koga zahvata sistem vrhunskog sporta; što se veći procenat stanovništva bavi sportom, to se veće šanse za osvajanje olimpijskih medalja (Bottenburg, 2002). Ipak, ovoj korelaciji najviše doprinosi onaj deo sportske populacije koji se sportom bavi intenzivno, takmičarski i na organizovan način

(Bottenburg, 2002). Takođe, ni vrhunski sport i njegovi istaknuti pojedinci, ne doprinose automatski većem bavljenju stanovništva sportom, uprkos velikoj medijskoj pažnji. U svemu ovome, važnu ulogu imaju sportski savezi i njihove politike i prakse; dobra organizacija, infrastruktura, obučeni treneri, volonteri, politike koje ciljano podstiču veze između sporta za sve i vrhunskog sporta.

Uloga škole u promociji zdravlja i sporta

Školski sport predstavlja nezaobilaznu kariku u promociji aktivnog načina života, razvoju sporta i vrhunskog sportskog rezultata, a ono što škole čini posebno podesejnim ambijentom za unapređenje zdravlja i sporta u jednoj sredini jesu sledeće karakteristike:

- Veliki obuhvat dece;

Obuhvat dece osnovnim obrazovanjem u Republici Srbiji za školsku 2010/11. godinu iznosio je 96,11%, a srednjim obrazovanjem – 85.11% (Statistički godišnjak Republike Srbije – obrazovanje, 2012). Obuhvat dece osnovnim obrazovanjem u AP Vojvodini, prema procenama, je na približnom nivou. Školska deca i omladina pohađaju školu oko 280 dana u godini, a veliki deo radnog dana provode upravo u školi (tri do sedam sati dnevno). S obzirom da je pohađanje obavezno za svu decu, škole mogu obuhvatiti sve pojedince u populaciji bez dodatnih troškova. Nijedan drugi sistem ne nudi takve obuhvatne kapacitete ili infrastrukturu radi uvođenja mladih ljudi u sport (Harnessing the Power of Sport for Development and Peace, 2008).

- Škola ima obavezu i odgovornost da podstiče sve aspekte razvoja dece i mladih;

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009, čl. 4) definiše kao osnovni cilj obrazovanja i vaspitanja: „pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj svakog deteta i učenika, u skladu sa njegovim uzrastom, razvojnim potrebama i interesovanjima“.

- U školi rade stručnjaci različitih profila;

Nastavu i druge oblike obrazovno-vaspitanog rada u školi ostvaruju nastavnici (učitelji i predmetni nastavnici), dok stručne poslove obavljaju psiholog i pedagog, a zavisno od potreba škole i programa koji ostvaruje, dodatnu podršku i stručne poslove mogu da

obavljaju i socijalni radnik, defektolog i dr. U delokrug rada stručnih saradnika spadaju: 1) planiranje i programiranje obrazovno-vaspitnog rada, 2) praćenje i vrednovanje obrazovno-vaspitnog rada, 3) rad sa nastavnicima, 4) rad sa učenicima, 5) rad sa roditeljima/starateljima, 6) rad sa direktorom, stručnim saradnicima, pedagoškim asistentom i pratiocem učenika, 7) rad u stručnim organima i timovima, 8) saradnja sa nadležnim ustanovama, organizacijama, udruženjima i jedinicom lokalne samouprave i 9) vođenje dokumentacije, priprema za rad i stručno usavršavanje (Pravilnik o programu svih oblika rada stručnih saradnika u obrazovanju, 2012). Stručni saradnici, nesumnjivo, mogu doprineti naporima škole na promociji fizičke aktivnosti, sporta i zdravog načina života. Fizičko vaspitanje i sportske treninge u školi realizuju obučeni nastavnici koji razumeju razvojne potrebe dece i mladih i fokusirani su na njihov celovit razvoj.

- Škole saraduju sa roditeljima i lokalnom zajednicom.

Radi uspešnog ostvarivanja postavljenih ciljeva obrazovanja i vaspitanja, sistem obrazovanja i vaspitanja svojom organizacijom i sadržajima obezbeđuje efikasnu saradnju sa porodicom, kao i raznovrsne oblike saradnje sa lokalnom zajednicom i širom društvenom sredinom kako bi se postigao pun sklad između individualnog i društvenog interesa u obrazovanju i vaspitanju (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, čl. 3);

- Postoje uslovi za multidisciplinarne programe

Školski program može da sadrži elemente integrisanog učenja, odnosno nastavne teme koje omogućavaju integrisanje nastavnih sadržaja na nivou širih oblasti ili domena znanja. Zdravstveno vaspitanje se takođe planira i realizuje na nivou cele škole, sa ciljem uticanja na usvajanje zdravih stilova života i razvijanja pozitivnog, aktivnog odnosa prema zdravom načinu života. Standardi kvaliteta rada obrazovnih ustanova sadrže i indikatore koji se odnose na ponudu vannastavnih aktivnosti u školi, promociju zdravih stilova života, programe/aktivnosti za razvijanje socijalnih veština, kao i organizaciju različitih školskih aktivnosti za učenike u kojima svako ima priliku da postigne rezultat/uspeh, što sve pripada multidisciplinarnim, integrišućim programima škole (Standardi kvaliteta rada obrazovno-vaspitnih ustanova, 2010). Školski sport bi mogao da bude pozicioniran na sličan način.

- Škole raspolažu određenim prostorom i opremom za bavljenje fizičkom aktivnošću i sportom;

Postojeći pravilnici sadrže normative prostora, opremljenosti i nastavnih sredstava, uključujući i nastavu fizičkog vaspitanja, posredno i školskog sporta (Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za ostvarivanje izbornih programa obrazovno-vaspitnog rada u osnovnim školama, 1987; Pravilnik normativima školskog prostora, opreme i nastavnih sredstava u osnovnoj školi, 1990; Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za gimnaziju, 1990; Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za ostvarivanje plana i programa zajedničkih predmeta u stručnim školama za obrazovne profile III i IV stepena stručne spreme, 1991). Pomenuti normativi, pored ostalog, predviđaju salu za fizičko vaspitanje (u velikim školama dve sale), otvorene terene, kabinet za nastavnike, svlačionice za učenike, propisuju sprave i rekvizite i dr. Ispunjenost ovih normativa obezbeđuje dobre preduslove za razvijanje školskog sporta.

- Fizičko vaspitanje je obavezan nastavni predmet tokom celog osnovnog i srednjeg obrazovanja i jedini predmet u školskom programu koji sistematski i stručno tretira fizičku aktivnost;

Fizičko vaspitanje je obavezan nastavni predmet za sve učenike osnovnih i srednjih škola u Republici Srbiji. Zastupljen je u svim razredima, a u drugom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, pored obaveznog nastavnog predmeta *Fizičko vaspitanje*, postoji i obavezan izborni predmet *Fizičko vaspitanje – izabrani sport*. Pored toga, fizičko vaspitanje je jedini predmet u školi koji učenicima daje mogućnosti za učenje motornih veština, razvoj fizičke kondicije i razumevanje fizičke aktivnosti.

- Fizičko vaspitanje i školski sport realizuju školovani stručnjaci;

Fizičko vaspitanje u razrednoj nastavi, po pravilu, realizuju učitelji, mada zakonska regulativa dopušta sprovođenje predmetne nastave fizičkog vaspitanja počev od trećeg razreda osnovne škole (Zakon o osnovnoj školi, 2009). Nastavnici fizičkog vaspitanja, realizuju predmetnu nastavu fizičkog vaspitanja u osnovnoj i srednjoj školi, vode školske sportske sekcije i nosioci su školskog sporta. Prema važećim propisima, za rad u školi neophodno je da poseduju odgovarajuće obrazovanje na studijama drugog stepena (master). Nastavnici

fizičkog vaspitanja dobro poznaju užu struku i istovremeno razumeju razvojne potrebe dece i mladih i usredsređeni su na celovit razvoj učenika.

* * *

Škole okupljaju decu i stručni kadar, raspolažu određenim objektima i opremom, nude programe fizičke aktivnosti (fizičko vaspitanje, fizičko vaspitanje – izabrani sport, školski sport, rekreativne aktivnosti i dr.) i povezuju roditelje, lokalnu zajednicu i sve aktere zainteresovane za dobrobit dece i mladih. To škole kvalifikuje kao značajne promotere aktivnog načina života i bavljenja sportom.

Značaj školskog sporta i fizičkog vaspitanja prepoznat je u *Strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine* (2012); među politikama, akcijama i merama ostvarenja projektovane vizije sistema obrazovanja, navodi se neophodnost organizovanja celovitog sportskog života škole (pored časova fizičkog vaspitanja), koji uključuje sve učenike, u skladu sa njihovim sposobnostima i sklonostima. Takođe, u sklopu obezbeđivanja drugačije strukture i vremenske satnice školske radne nedelje, predviđa se da učenici imaju svakodnevno radno vreme (od 8 do 16 sati) koje obuhvata redovnu nastavu, vannastavne aktivnosti, sate za učenje i konsultovanje sa nastavnicima i *obavezne sportsko-rekreativne aktivnosti* (Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, 2012). Različite školske aktivnosti doprinose izgradnji specifičnog i prepoznatljivog profila škole, a značajan element tog jedinstvenog profila čine i sportske aktivnosti.

Savremeni pristupi školskom sportu

Uspešni modeli školskog sporta počivaju na jasno definisanim ciljevima i strategijama. Neophodna je mreža za podršku, koja uključuje čitav niz vertikalno i horizontalno povezanih institucija i organizacija iz javnog i privatnog sektora, lokalnu i širu inicijativu, različite projekte i akcije. Ključni faktor održivosti jeste partnerstvo škole sa roditeljima, lokalnom zajednicom, sportskim klubovima i savezima.

Školski sport u prvi plan ističe participaciju i visok nivo aktivnosti svih učesnika, uz korišćenje inkluzivnih strategija koje svim učenicima omogućavaju da dožive uspeh. Promoviše aktivno učestvovanje učenika, jer je to i osnovni razlog zbog kojeg se učenici opredeljuju za školski sport (žele da vežbaju, igraju utakmice, budu aktivni). U školskom sportu naglasak nije na selekciji; to ne znači da on nema važnu ulogu u identifikaciji sportski darovitih i talentovanih učenika. Njima je potrebno obezbediti dodatni izazov, omogućiti im da se takmiče za reprezentaciju škole (grada, okruga itd.) i usmeriti ih u odgovarajuće sportske klubove. Doprinos škola identifikaciji sportskih talenata posebno je važan u mlađem školskom uzrastu (prvi ciklus obrazovanja), što podrazumeva otvorenost školskog sporta i za učenike ovog uzrasta.

Bavljenje školskim sportom treba da bude zabavno, prijatno iskustvo, koje uključuje igru, druženje, uzajamno pomaganje i, naravno, učenje i napredovanje u skladu sa mogućnostima. Školski sport odlikuje balansiran pristup sportskom, školskom i ličnom razvoju učenika. Važan je i proces (samo bavljenje sportom, napor koji se ulaže, radost zbog nečeg što se naučilo), a ne samo produkt (rezultat, osvojeno mesto, medalja). Takođe, važan cilj tiče se formiranja trajnog interesovanja za bavljenje sportom, što može doprineti bavljenju sportskim ili rekreativnim aktivnostima tokom celog života.

Školski sport treba prilagoditi deci, jer je cilj da se što više dece uključi u sport. Deca ne moraju da se bave verzijom sporta za odrasle (oficijelna pravila, oprema, takmičenja i dr.). Tako bi se izbegli brojni problemi vezani za preterane fizičke zahteve, (za decu) složena pravila, previše takmičenja, eliminaciju, nedovoljno zabave, takmičarski pritisak itd.

Evropska povelja o sportu (European Sports Charter; 1992, 2001) definiše niz mera koje za cilj imaju da svakom pojedincu omoguće da učestvuje u sportu, uključujući i obezbeđivanje mogućnosti za sve mlade ljude da imaju nastavu fizičkog vaspitanja i mogućnost da steknu bazične sportske veštine. Član 5 ove Povelje odnosi se na preduzimanje odgovarajućih koraka sa ciljem razvoja fizičke kondicije, sticanja bazičnih sportskih veština i podsticanja bavljenja sportom mladih, posebno:

- i. obezbeđujući da su programi i objekti za sport, rekreaciju i fizičko vaspitanje dostupni svim učenicima, kao i odgovarajuće vreme;

- ii. obezbeđujući obuku kvalifikovanih nastavnika u ovoj oblasti u svim školama;
- iii. obezbeđujući odgovarajuće mogućnosti za nastavak bavljenja sportom nakon obaveznog obrazovanja;
- iv. podstičući razvoj odgovarajućih veza između škola ili drugih obrazovnih ustanova, školskih sportskih klubova i lokalnih sportskih klubova;
- v. facilitirajući i razvijajući korišćenje sportskih objekata od strane škola i lokalne zajednice;
- vi. podstičući klimu mišljenja gde roditelji, nastavnici, treneri i lideri stimulišu mlade ljude da redovno fizički vežbaju;
- vii. obezbeđujući edukaciju iz sportske etike za učenike od osnovne škole pa nadalje.

Kvalitetno fizičko vaspitanje i školski sport, u kontekstu Evropske povelje o sportu, nesumnjivo predstavljaju temelj i polazište celoživotnog bavljenja sportom i fizičkim vežbanjem, a sve predložene mere iz člana 5 predstavljaju dobre smernice za razvijanje odgovarajućih politika koje se tiču razvoja školskog sporta.

Ingerencije autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave u razvoju školskog sporta

Aktuelni Zakon o sportu (2011) u članu 143, na sledeći način definiše školski sport: *„Školski sport, u smislu ovog zakona, obuhvata organizovane nastavne i vannastavne sportske aktivnosti u oblasti školskog fizičkog vaspitanja, uključujući i školska sportska takmičenja, koje se sprovode u okviru školskog sistema u skladu sa nastavnim planom i programom, utvrđenim u skladu sa zakonom“*. U istom članu, navedeno je da se organizovano vannastavno bavljenje sportskim aktivnostima učenika sprovodi kroz školske sportske sekcije, koje organizuju škole, pri čemu organizovane školske nastavne i vannastavne sportske aktivnosti imaju prioritet u pogledu korišćenja školskih sportskih sala i terena u odnosu na aktivnosti lica izvan škole. Prema pomenutom članu 143, škole, nastavnici i učenici mogu osnivati i odgovarajuća školska sportska udruženja.

Zakonom o sportu prepoznate su potrebe i interesi građana u oblasti školskog sporta u autonomnoj pokrajini i u jedinicama lokalnih samouprava (čl. 134, čl. 137).

Potrebe i interesi građana u oblasti sporta za čije se ostvarivanje obezbeđuju sredstva u budžetu *autonomne pokrajine* u skladu sa ovim zakonom su (čl. 134):

- Izgradnja, opremanje i održavanje sportskih objekata kojima se doprinosi razvoju sporta na teritoriji autonomne pokrajine;
- Promocija i podsticanje bavljenja građana sportom, posebno dece, omladine, žena i osoba sa invaliditetom na teritoriji autonomne pokrajine;
- Organizacija sportskih takmičenja od značaja za autonomnu pokrajinu;
- Školska sportska takmičenja na nivou autonomne pokrajine;
- Sprečavanje negativnih pojava u sportu (doping, nasilje i nedolično ponašanje) na nivou autonomne pokrajine i unapređenje zaštite zdravlja sportista;
- Unapređenje stručnog rada u sportu, kao i nagrade i priznanja za postignute sportske rezultate i doprinos razvoju sporta u autonomnoj pokrajini;
- Prikupljanje i distribucija podataka u oblasti sporta od značaja za autonomnu pokrajinu, uključujući periodična testiranja i praćenje stanja fizičkih sposobnosti, dece, omladine i odraslih na teritoriji autonomne pokrajine.

Kada je reč o prioritetima *jedinica lokalnih samouprava* u pogledu školskog sporta, Zakon o sportu prepoznaje sledeće potrebe i interese građana za čije se ostvarivanje obezbeđuju sredstva u budžetu jedinica lokalne samouprave:

- Podsticanje i stvaranje uslova za unapređenje sporta za sve, odnosno bavljenja građana sportom, posebno dece, omladine, žena i osoba sa invaliditetom;
- Izgradnja, održavanje i opremanje sportskih objekata na teritoriji jedinice lokalne samouprave, a posebno javnih sportskih terena u stambenim naseljima ili u njihovoj blizini i školskih sportskih objekata, i nabavka sportske opreme i rekvizita;
- Organizacija sportskih takmičenja od posebnog značaja za jedinicu lokalne samouprave;

- Predškolski i školski sport (rad školskih sportskih sekcija i društava, opštinska, gradska i međuopštinska školska sportska takmičenja i dr.);
- Racionalno i namensko korišćenje sportskih sala i sportskih objekata u državnoj svojini čiji je korisnik jedinica lokalne samouprave, kroz odobravanje njihovog korišćenja za sportske aktivnosti i dodelu termina za treniranje učesnicima u sistemu sporta i dr.

Jedinice lokalnih samouprava predstavljaju jedan od najznačajnijih i nezaobilaznih resursa u uređenju funkcionisanja i realizaciji svih strateških ciljeva i načela sistema sporta u Republici Srbiji, uključujući i sistem školskog sporta. One su dužne da u roku od *šest meseci*, a *najkasnije u roku od godinu dana*, od usvajanja Strategije razvoja sporta u Republici Srbiji, utvrde *program razvoja sporta na svojoj teritoriji*, u skladu sa Strategijom (Zakon o sportu, čl. 142 i čl. 192).

Jedinica lokalne samouprave preko svojih organa uređuje bliže uslove, kriterijume i način i postupak dodele sredstava iz svog budžeta, način javnog objavljivanja podataka o predloženim programima za finansiranje, odobrenim programima i realizaciji odobrenih programa. Kao što je već istaknuto, prioritetni programi kojima će se baviti lokalne strategije razvoja sporta i koji bliže određuju potrebe građana su: podsticanje i stvaranje uslova za unapređenje *sporta za sve* (posebno bavljenje sportom dece, mladih, žena i osoba sa invaliditetom); izgradnja, održavanje i opremanje sportskih objekata, posebno javnih terena i *školskih sportskih objekata*; *predškolski i školski sport, rad školskih sportskih sekcija i društava*, opštinska, gradska i međuopštinska *sportska školska takmičenja*.

Izrada lokalne strategija sporta podrazumeva:

1. Primenu zakona o sportu;
2. Primenu svih strateških načela Nacionalne strategije razvoja sporta (sportska infrastruktura, vrhunski i takmičarski sport, školski sport, sport za sve i sport lica sa posebnim potrebama);
3. Uvažavanje specifičnosti lokalne samouprave (izrada analize sporta na lokalnom nivou, uključujući analizu sportskih organizacija, stručnih i infrastrukturnih resursa, geografskog položaja i dr; određivanje i definisanje prioriteta u razvoju sporta na lokalnom nivou; određivanje nosioca sporta na lokalnim nivou);

4. Izrada i primena pravilnika o kategorisanju sportskih organizacija, kao i pravilnika o finansiranju sportskih organizacija sa teritorije lokalne samouprave;
5. Jačanje i strateško pozicioniranje sportskih kapaciteta na lokalnom nivou (formiranje sportskog saveza opštine/grada, izrada baza podataka sportskih organizacija, sportskih stručnjaka, sportskih manifestacija i programa; obezbeđivanje transparentnosti u radu kao i dostupnosti informacijama značajnim za unapređenje i funkcionisanje sporta na lokalom nivou);
6. Institucionalno povezivanje svih nivoa vlasti i nevladinih organizacija u ciju unapređenja sporta.

Značaj jedinica lokalne samouprave u razvoju školskog sporta prepoznaje i *Nacionalna strategija za mlade* (2008). Bavljenje mladih sportom, naime, predstavlja važan specifičan cilj ove strategije, uključujući obezbeđivanje uslova za bavljenje sportskim aktivnostima u lokalnoj zajednici (školski sport, sport za sve), podršku učešću mladih u sportskim i rekreativnim aktivnostima u svim uzrastima i na svim nivoima, i institucionalizaciju i razvijanje školskog sporta.

Koncept aktivnih škola i školski sport

Preporuka Saveta Evrope u vezi sa afirmacijom fizičkog vaspitanja i sporta za decu i omladinu u svim evropskim državama (Recommendation of the Committee of Ministers..., 2003) upućuje na potrebu razvijanja škole kao mesta, u kojem se promoviše zdravlje na svim nivoima. Fizičko vaspitanje treba da bude suštinska komponenta kurikuluma (nastavnog plana i programa, ali i svih iskustava učenja u školi), usko povezana sa ostalim školskim predmetima. Uloga škole kao centra za edukaciju o zdravom načinu života treba da bude naglašena i obogaćena, navodi se u pomenutoj Preporuci. Takođe, važno je da škole utiču na decu i omladinu da što više slobodnog vremena provode u bavljenju sportsko-rekreativnim aktivnostima. Evropska Komisija u Beloj knjizi o sportu (White paper on sport, 2007) najavila je uvođenje evropskog priznanja školama koje su aktivno uključene u podršku i promociju fizičke aktivnosti u školskom okruženju.

Koncept aktivnih škola uvažava koncept škola koje promovišu zdravlje (Health Promoting School, skr. HPS), i karakteriše ih usmerenost na celu školu. Osamdesetih godina proteklog veka, Svetska zdravstvena organizacija napravila je zaokret u shvatanju promocije

zdravlja: sa ponašanja pojedinca naglasak je preusmeren na razvoj zdravog okruženja (Ottawa Charter for Health Promotion, 1986). Principi Otavske povelje primenjeni su na školsku sredinu, rezultirajući konceptom škola koje promovišu zdravlje. Umesto tradicionalnog pristupa zdravstvenom vaspitanju, ovaj koncept podrazumeva širok zahvat različitih aspekata života i funkcionisanja škole u celini, koji mogu imati uticaja na stvaranje zdravog školskog ambijenta za učenje i razvoj svih učenika. Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, HPS predstavlja „školu koja neprekidno jača svoje kapacitete zdrave sredine za življenje, učenje i rad“ (Report of a WHO Expert Committee on Comprehensive School Health Education and Promotion, 1997). Zajednički okvir postojećih modela HPS, utemeljen na principima Otavske povelje, uključuje sledeće elemente: školsku sredinu, školski kurikulum i relacije škole sa roditeljima i zajednicom (Barnekow et al., 2006). Postojeći dokazi sugerišu da se i obrazovni i zdravstveni ishodi poboljšavaju ako škola koristi ovakav pristup, takođe, da je efektivniji od pojedinačne intervencije (St Leger, Young, Blanchard, & Perry, 2010). Analiza Svetske zdravstvene organizacije u vezi sa efektivnošću HPS pristupa, pokazuje da su multifaktorske intervencije, posebno one koje uključuju promenu školske sredine, efektivne kada je reč o fizičkoj aktivnosti i zdravoj ishrani (What is the evidence on school health promotion, 2006). U stvari, među najefektivnije HPS programe spadaju *oni koji promovišu fizičku aktivnost*, zdravu ishranu i mentalno zdravlje, dok se programi prevencije zloupotrebe supstanci nisu pokazali efektivni. Na osnovu preglednih studija, Shepherd i sar. (2002) preporučuju multi-komponentne intervencije za promociju zdravlja mladih, navodeći da pristup usmeren na celu školu može biti posebno efektivan za promociju fizičke aktivnosti kod adolescentkinja. Timperio, Salmon i Ball (2004), takođe na osnovu postojećih evaluacionih studija interventnih programa vezanih za fizičku aktivnost, zaključuju da su multidimenzionalni modeli školskih interventnih programa najefektivniji.

3 MISIJA I VIZIJA ŠKOLSKOG SPORTA

Misija školskog sporta je da svim učenicima, bez obzira na uzrast, pol, sposobnosti i druge razlike, omogući učestvovanje i uživanje u razvojno prikladnim sportskim aktivnostima u bezbednom okruženju, i tako doprinese fizičkom i mentalnom zdravlju, razvoju i obrazovnom

postignuću učenika, podstakne bavljenje sportom u školi i zajednici, i doprinese formiranju aktivnog životnog stila.

Ključne vrednosti i principi na kojima počiva ova strategija odnose se na:

- jednakost i iste šanse svih učenika kada je reč o pravu na bavljenje kvalitetnim fizičkim vaspitanjem i školskim sportom;
- važnost redovnog bavljenja fizičkom aktivnošću/sportom za fizičko i mentalno zdravlje i razvoj dece i mladih, kao i njihovo školsko postignuće;
- važnost omasovljavanja sporta i jačanja veza između školskog sporta i drugih vidova sporta;
- važnost školskog sporta za povezivanje škole, roditelja i lokalne zajednice, sa ciljem unapređenja obrazovno-vaspitne efektivnosti škole;

Vizija. Školski sport treba da doprinese unapređenju javnog zdravlja, obrazovnoj efektivnosti i razvoju inkluzivnog društva, kao i omasovljenju i razvoju sporta u Vojvodini.

4 AKTUELNO STANJE (ILI KONTEKST STRATEGIJE)

Školska deca i mladi u Vojvodini

Školske 2011/2012. godine osnovnim obrazovanjem u AP Vojvodini bilo je obuhvaćeno ukupno 154.214 učenika, a srednjim obrazovanjem – 72.106 učenika (Informacija o osnovnom obrazovanju i vaspitanju učenika sa posebnim osvrtom na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u AP Vojvodini u školskoj 2011/2012. godini; Informacija o srednjem obrazovanju i vaspitanju učenika sa posebnim osvrtom na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u AP Vojvodini u školskoj 2011/2012. godini). Ukupno cc 226.000 učenika u obrazovnom sistemu, što čini 11% stanovništva Vojvodine, ima obezbeđeno organizovano bavljenje fizičkim/sportskim aktivnostima kroz obaveznu nastavu fizičkog vaspitanja, vannastavne i vanškolske aktivnosti, uključujući i školski sport. Postoji dugoročan trend opadanja broja učenika i broja odeljenja; u odnosu na prethodnu godinu, broj učenika je smanjen za 1.17% kada je reč o osnovnim školama, odnosno, za 1% kada je

reč o srednjem obrazovanju. Prosečan broj učenika u odeljenju osnovne škole je 20, a u srednjim školama – 24. Osnovne i srednje škole u AP Vojvodini, njih ukupno 346, odnosno, 131, predstavljaju ključne aktere školskog sporta u Vojvodini.

Školske 2012/13. godine, individualni obrazovni plan za učenike sa smetnjama u razvoju ostvaruje se u 230 redovnih obaveznih osnovnih škola na teritoriji 44 lokalne samouprave, za ukupno 1988 učenika. Broj učenika sa IOP-om je za 15.69% manji nego prethodne školske godine. Posebne osnovne škole ili posebna odeljenja pri redovnim osnovnim školama, pohađa ukupno 2300 učenika sa smetnjama u razvoju. Broj učenika u osnovnim školama za učenike sa smetnjama u razvoju je smanjen za 11.67%.

Tri problema najviše brinu mlade u Srbiji: malo zanimljivih mesta za izlaske (46% ispitanika), nedostatak slobodnog vremena (41%) i *dosada* (35%). /Svakodnevnica mladih u Srbiji, 2007/. Gotovo 20% mladih ispitanika izjasnilo se da teško izlazi na kraj sa potištenošću i depresijom, a još toliko ispitanika suočava se sa problemom usamljenosti.

Prema Informaciji o učestalosti i činocima rizičnog ponašanja kod mladih u AP Vojvodini (2010), učenici osnovnih i srednjih škola u Vojvodini primenjuju različite forme agresivnog ponašanja, ali su takođe izloženi i viktimizaciji. Za mlade je karakteristično nekonstruktivno provođenje slobodnog vremena i preuzimanje različitih rizičnih ponašanja. Skoro polovina osnovaca (učenika sedmog i osmog razreda) i 40% srednjoškolaca izjasnila se da primenjuje različite forme verbalne agresije, dok fizičkog agresiji pribegava jedna trećina učenika osnovne škole i 16% učenika srednje škole. Internet druženje (npr. Facebook) je najzastupljeniji vid nekonstruktivnog provođenja slobodnog vremena, čak tri četvrtine srednjoškolaca virtuelno se druži barem jednom nedeljno. Slede igranje kompjuterskih igrica i lutanje sa društvom (više od 40% osnovaca i srednjoškolaca).

Gledanje tv i igranje igrica na računaru zastupljeni su već u predškolskom i mlađem školskom uzrastu (Tubić i Đorđić, 2009). Predškolci u proseku gledaju televiziju 83 minuta, a učenici nižih razreda osnovne škole – 91 minut. Svaki šesti osnovac prati televizijski program više od dva sata dnevno; nešto više od četvrtine učenika gleda televiziju 31-60 minuta dnevno, a po 20% učenika gleda televiziju 61-90 minuta, odnosno, 91-120 minuta dnevno. Podaci iz evropskih zemalja, pokazuju da predškolci/deca školskog uzrasta u proseku gledaju televiziju od 106 do 192 minuta dnevno (Brettschneider, & Naul, 2004). Što se tiče igranja igrica, predškolci se u proseku igraju 29 minuta dnevno na računaru, a osnovci 40 minuta dnevno. Iako 36% učenika ovog uzrasta još ne koristi računar da bi se igralo, oko 50% učenika se igra na računaru između 30 i 90 minuta dnevno. Devojčice više gledaju televiziju, a dečaci se više igraju

računarskih igrica. Korišćenje medija povezano je sa visokim nutritivnim unosom (Brettschneider, & Naul, 2004) i može indirektno doprineti neadekvatnoj uhranjenosti dece i mladih.

Zloupotreba psihoaktivnih supstanci, iako prisutna već u višim razredima osnovne škole, naglo raste u srednjoj školi. U uzorku osnovaca, oko 15% učenika konzumira alkoholna pića, dok taj procenat kod srednjoškolaca dostiže više od 53%. Pušenje je kod osnovaca zastupljeno sa frekvencijom od 3%, a kod srednjoškolaca sa cc 25%. Korišćenje marihuane u srednjoškolskom uzrastu (4.7%) izraženije je nego pušenje u osnovnoj školi. Sumnja na poremećaj ishrane registrovana je kod 10% osnovaca i srednjoškolaca (više kod učenica). Istraživanje je pokazalo da su kategorije rizičnih ponašanja međusobno povezane, tj. da sklonost ka jednoj formi rizičnog ponašanja uglavnom biva praćena i drugim oblicima rizičnog ponašanja.

U proseku, danas devojčice i dečaci iz Srbije puše podjednako, i istom broju kao njihovi vršnjaci iz Evrope, dok je opšta stopa konzumiranja alkohola nešto viša od evropskog proseka.

Preferirane aktivnosti slobodnog vremena kod vojvođanskih srednjoškolaca su slušanje muzike (90%), zatim druženje (78.5%) i izlasci (74.5). Većina ispitanika zadovoljna je načinima provođenja slobodnog vremena. Kada je reč o aktivnostima koje bi škola mogla da ponudi radi kreativnog korišćenja slobodnog vremena, najveći broj učenika (54%) smatra da bi u škole trebalo uvesti dodatne sadržaje u vidu *sportskih aktivnosti*. Po mišljenju srednjoškolaca u Vojvodini, najznačajnija prepreka za kvalitetno provođenje slobodnog vremena je nedostatak novca (Petrović i Zotović, 2010). Informacija o stepenu aktivizma srednjoškolaca u AP Vojvodini (2012) potvrđuje da visoke članarine predstavljaju značajnu barijeru za veće uključivanje mladih u sportske klubove.

Školski sport bi trebalo da omogući učenicima da bez dodatnih troškova, ili po privilegovanim cenama, u poznatom školskom ambijentu, kreativno iskoriste svoje slobodno vreme. Postoji dokazi da bavljenje sportom može predstavljati protektivni faktor kada je reč o preuzimanju zdravstveno rizičnih ponašanja. Takođe, doprinosi mentalnom zdravlju mladih.

Mladi u Vojvodini, ubedljivo najviše su zainteresovani za uključivanje u projekte u oblasti sporta (52%), dok je interesovanje za druge oblasti, poput zdravlja, kulture,

bezbednosti i ljudskih prava i dr. prisutno kod 25 do 29% ispitanika (Informacija o stepenu aktivizma srednjoškolaca u AP Vojvodini, 2012).

Bilo bi dobro iskoristiti zainteresovanost mladih za volontersko uključivanje u projekte iz oblasti sporta, uključujući i školski sport.

Bavljenje sportom i fizičkom aktivnošću dece i mladih u Vojvodini

Istraživanje na uzorku 1624 učenika, uzrasta od 7 do 15 godina, iz većih vojvođanskih mesta (Novi Sad, Sombor, Bačka Palanka, Zrenjanin, Sremska Mitrovica), pokazalo je da se kod oba pola može uočiti trend opadanja broja učenika koji se svakodnevno bave fizičkom aktivnošću. Između devojčica i dečaka istog uzrasta, značajne razlike u nedeljnoj fizičkoj aktivnosti pojavljuju se počev od 10. godine, dakle sa ulaskom u doba rane adolescencije. Pritom, dečaci se u većem procentu svakodnevno bave fizičkom aktivnošću od devojčica. Kod dečaka u posmatranom uzrastu (7 do 15 godina) udeo ispitanika koji su svakodnevno fizički aktivni barem 30 minuta dostiže 50% samo u uzrastu 12-13 godina (52.7%), dok se u drugim uzrasnim grupama kreće od 36 do 46%. Kod devojčica je situacija još nepovoljnija: od 38% kod devojčica uzrasta 8-9 godina do 13% u najstarijoj uzrasnoj grupi; drugim rečima tek svaka osma devojčica u 8. razredu aktivna je svakog dana (Đorđić i Matić, 2008).

Na uzorku novosadskih učenika 5. i 7. razreda osnovne škole, dobijeni su rezultati koji pokazuju da se 63% učenika bavi organizovano sportom, pri čemu se dečaci u značajno većem procentu bave sportom u sportskim klubovima u poređenju sa devojčicama (71% prema 54%). Najviše dečaka se bavi fudbalom, sledi košarka, pa odbojka (sportske igre). Kod devojčica, upadljivo najveće interesovanje postoji za odbojku (skoro svaka druga devojčica koja se bavi sportom, bavi se odbojkom), slede ples i plivanje. Analiza sportova kojima se bave ispitanici, pokazuje da postoje rodno specifične preferencije kad je reč o izboru sporta u osnovnoj školi. Takođe, dečaci se bave širom lepezom sportova, nego devojčice. Dečaci pozitivnije vrednuju svoje sportske kompetencije, više vole da se takmiče i porede sa drugima u sportu i više vole intenzivnije fizičke aktivnosti (Đorđić i Krneta, 2007).

Još jedno novije istraživanje na reprezentativnom uzorku učenika viših razreda osnovnih škola sa teritorije grada Novog Sada (Đorđić, 2009) pokazalo je da se sportom u sportskom klubu bavi 58% učenika, dok se 42% ne bavi organizovano sportom. Statistički značajno viši procenat dečaka bavi se sportom u sportskom klubu – 70% prema 45%

devojčica. Među učenicima koji treniraju u sportskom klubu, većina trenira 3 puta nedeljno po 1 sat (33.89%), mada ima i ispitanika koji su naveli da treniraju 16-21 sat nedeljno. Što se tiče organizovanog bavljenja rekreativnim aktivnostima van škole, manje od trećine učenika (28.45%) vežba u odgovarajućem klubu (aerobik, teretana, folklor, planinarenje, plesna škola itd.). Značajno viši procenat devojčica se organizovano bavi rekreacijom (37.95% prema 19.01% dečaka). Samo 12% ispitivanih učenika uključeno je u rad školskih sportskih sekcija.

Mogućnosti za bavljenje sportom u školi nisu dovoljno iskorišćene. Postoji rodni obrazac kada je reč o preferencijama za bavljenje sportom (takmičarski, rekreativni) i vrstom sporta, i o tome se mora voditi računa kod planiranja sportskih aktivnosti u školi.

Najveći broj srednjoškolaca u Srbiji (39%) ne bavi se uopšte sportom, 37% se rekreativno bavi sportom, a 24% trenira neki sport (Svakodnevnica mladih u Srbiji, 2007). Dečaci se više bave sportom nego devojčice, učenici gimnazija se više bave sportom nego učenici srednjih stručnih škola. Prosečan srednjoškolac provede manje od 5 sati nedeljno baveći se sportom, na organizovan način ili rekreativno. Visok procenat ispitanika kao razlog za nebavljenje sportom navodi da nemaju dovoljno slobodnog vremena (45%), odnosno, da ih sport ne interesuje (23%), dok 6% mladih navodi nedostatak novca kao razlog. U isto vreme, srednjoškolci pokazuju interesovanje za sport u vidu praćenja sporta u dnevnim novinama, na TV i poseta utakmicama. Oko 14% srednjoškolaca ide na sportske sekcije u okviru škole (14%), što sportske sekcije čini i najpopularnijim školskim aktivnostima.

Na uzorku od 4000 vojvođanskih srednjoškolaca dobijeni su nešto povoljniji podaci o bavljenju sportom: 31% ispitanika izjasnilo se da je član sportskog kluba, naspram 68% ispitanika koji su negativno odgovorili na ovo pitanje (Informacija o stepenu aktivizma srednjoškolaca u AP Vojvodini, 2012).

Nekoliko novijih istraživanja relizovanih na uzorcima naših učenika potvrdilo je da bavljenje sportom može imati značajne koristi po mentalno zdravlje, u vidu izraženijeg prosocijalnog ponašanja, manje agresivnosti i pozitivnijeg self-koncepta dece i mladih koji se bave sportom u poređenju sa vršnjacima-nesportistima (Gašić-Pavišić i Janjetović, 2007; Lazarević, Radisavljević i Milanović, 2008; Đorđić i Tubić, 2008; Tubić, Đorđić i Poček, 2012).

Obrazac fizičke aktivnosti dece i mladih u Srbiji se podudara sa obrascem fizičke aktivnosti vršnjaka u Evropi (Brettschneider, & Naul, 2004): dečaci su aktivniji od devojčica, a sa uzrastom nivo fizičke aktivnosti opada. Takođe, dečaci su više uključeni u organizovani sport i preferiraju intenzivnije aktivnosti, dok devojčice prednost daju neformalnim ili rekreativnim vidovima aktivnosti. Studija životnih stilova dece i mladih u Evropi, potvrdila je da su sportske aktivnosti i zdrava ishrana pozitivno povezani, dok je sedentarno ponašanje povezano sa nezdravom ishranom.

Fizički rast i razvoj, posturalni i motorički status dece i omladine u Vojvodini

Prema podacima istraživanja zdravlja stanovništva Srbije iz 2006. godine, 38.3% dece i omladine uzrasta 7 do 19 godina u Srbiji je bilo normalno uhranjeno, u kategoriji predgojaznih je 36.2% dece i omladine, dok je gojazne dece i omladine – 18.3%. Najmanje je pothranjene dece i omladine – 2.3% (Zdravlje stanovništva Srbije: pregledna studija 1997-2007; 2008). Porast broja umereno gojazne i gojazne dece u odnosu na istraživanje iz 2000. godine, može se objasniti lošim navikama u ishrani i nedovoljnom fizičkom aktivnošću, i predstavlja značajan javno-zdravstveni problem.

U istoj studiji, navode se podaci iz 2007. godine koji se odnose na rezultate sistematskih pregleda učenika osnovnih i srednjih škola: deformacije kičmenog stuba konstatovane su kod 10.2% osnovaca i 17.5% srednjoškolaca, deformacije grudnog koša imalo je 2.8% osnovaca i 2.7% srednjoškolaca, dok su deformiteti stopala registrovani kod 13.9% osnovaca i 8.4% srednjoškolaca (Zdravlje stanovništva Srbije: pregledna studija 1997-2007; 2008). U posmatranom desetogodišnjem periodu (1997-2007) u obe populacije došlo je do porasta deformiteta kičmenog stuba. Istraživanje na velikom uzorku vojvođanskih predškolaca i učenika nižih razreda, pokazalo je da se posturalni status pogoršava sa od 4. do 11. godine života, tako da deca uzrasta 11 godina imaju najlošije držanje tela. Ovaj trend se naročito odnosi na sledeće segmente tela: glava, lopatice, kičma i stopala (Bala, Đorđić, Sabo i Popović, 2007).

Istraživanje Republičkog zavoda za sport i sportsku medicinu iz 2009. godine ukazalo je na disproporciju u fizičkom razvoju i fizičkim sposobnostima dece u Srbiji (Fizička razvijenost i fizičke sposobnosti dece osnovnoškolskog uzrasta, 2009). U poređenju sa merenjem iz 1995. godine, dečaci osnovnoškolskog uzrasta su u proseku viši od svojih

vršnjaka za 3%, a devojčice za 2.5%, ali je telesna masa povećana za čak 14% kod dečaka, odnosno, 11% kod devojčica. Indeks telesne mase (BMI), koji je pokazatelj uhranjenosti, takođe je povećan, kod dečaka za 7.3% i kod devojčica za 5.6%. U poređenju sa rezultatima dece istog uzrasta iz drugih evropskih zemalja, naši osnovci imaju natprosečne vrednosti kada je reč o pokazateljima fizičke razvijenosti (telesna visina, telesna masa). U isto vreme, rezultati motoričkog testiranja baterijom EUROFIT, pozicioniraju rezultate naših ispitanika *ispod* evropskog proseka u većini testova.

Faktori rizika za nastajanje kardiovaskularnih bolesti kod mladih ljudi prave klaster, koji je snažno povezan sa niskim nivoom fizičke aktivnosti i fizičke kondicije (Brettschneider & Naul, 2004).

Tri glavna uzroka prekomerne težine i gojaznosti su: genetska predispozicija, visok unos energije i niska potrošnja energije. Dramatičan porast zastupljenosti gojaznosti kod dece i mladih može se najpre dovesti u vezi sa sredinskim faktorima, pri čemu sve izraženiji sedentarni način života verovatno igra ključnu ulogu (Brettschneider & Naul, 2004). U isto vreme, socijalni i kulturni milje, kao i neposredno fizičko okruženje, predstavljaju važne korelate fizičke aktivnosti mladih (Sallis, Prochaska & Taylor, 2000), što je posebno značajno jer se na njih može uticati u većoj meri nego na pojedine biološke, demografske ili psihološke karakteristike. Stvaranje adekvatnog školskog miljea (fizičkog i socijalnog) može doprineti podsticanju fizičke aktivnosti dece i mladih, i tu važnu ulogu ima podsticanje fizičkog vaspitanja i školskog sporta, kao i drugih mera koje doprinose da zdravi izbori mladih, uključujući i fizičku aktivnost, budu za njih lakši i jednostavniji izbori.

Pozicije i karakteristike fizičkog vaspitanja u našim školama

Prema aktuelnim nastavnim planovima i programima, fizičko vaspitanje u osnovnoj školi egzistira kao *obavezan nastavni predmet* u prvom ciklusu (1-4. razred osnovne škole), odnosno, kao *obavezan nastavni predmet* i *obavezan izborni predmet* u drugom ciklusu (5 – 8. razred). Od 1-4. razreda osnovne škole, fizičko vaspitanje je zastupljeno sa tri časa nedeljno, a nastavu realizuju učitelji. Iako aktuelni pravilnici naznačavaju mogućnost da nastavu fizičkog vaspitanja u 3. i 4. razredu realizuju predmetni nastavnici-specijalisti za fizičko vaspitanje, ta opcija je u svakodnevnoj praksi ukinuta usled striktnije primene zakonske regulative koja se odnosi na finansiranje budžetskih ustanova.

Nastavu fizičkog vaspitanja od 5. do 8. razreda osnovne škole realizuju isključivo predmetni nastavnici – specijalisti za fizičko vaspitanje, i to se odnosi kako na fizičko vaspitanje kao obavezan nastavni predmet (sa fondom od 2 časa nedeljno), tako i na fizičko vaspitanje-izabrani sport (obavezan izborni predmet, zastupljen sa 1 časom nedeljno).

Ako se posmatra ukupan nedeljni i godišnji fond časova fizičkog vaspitanja (obavezan nastavni predmet + obavezan izborni predmet), može se konstatovati da se fizičko vaspitanje sa tri časa nedeljno nalazi na trećem mestu, odmah iza maternjeg jezika i matematike. Sa tri časa ili 135 minuta nedeljno tokom čitavog osnovnog školovanja, fizičko vaspitanje je u aktuelnim nastavnim planovima i programima u Srbiji, odnosno, Vojvodini, zastupljeno iznad proseka od 109 minuta u Evropskoj Uniji (Hardman, 2007).

Što se tiče ciljnog usmerenja fizičkog vaspitanja, u aktuelnim propisima navodi se da je *cilj fizičkog vaspitanja da raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.* U svetlu savremenih pristupa fizičkom vaspitanju, pozitivno je što postojeća definicija cilja fizičkog vaspitanja naglašava sadejstvo sa drugim obrazovnim oblastima i uticanje na sva tri razvojna domena (psiho-motorni, kognitivni i afektivni). Nedostaci se, nesumnjivo, ogledaju u činjenici da aktuelno ciljno određenje fizičkog vaspitanja nedovoljno eksplicitno ukazuje na doprinos fizičkog vaspitanja formiranju zdravog načina života.

Pored fonda časova, nastavni planovi i programi propisuju i jedinstvene oblike rada, odnosno nastavne sadržaje kada je reč o fizičkom vaspitanju kao obaveznom nastavnom predmetu od 1. do 8. razreda osnovne škole. Slično kao u drugim evropskim zemljama, i kod nas fizičko vaspitanje karakterišu, pre svega, tradicionalni sadržaji: sportske igre (fudbal, rukomet, košarka, odbojka), vežbe na spravama i tlu i atletika. Za pomenute tematske celine, planira se po, praktično, jedna trećina od ukupnog broja časova na godišnjem nivou. Za sadržaje iz plesa i ritmičke gimnastike, predviđeno je svega par časova.

Analiza aktuelnog stanja i perspektiva fizičkog vaspitanja u EU (Hardman, 2007) pokazuje da u programima dominiraju sportske igre, gimnastika i atletika, što je slučaj i kod nas. Međutim, empirijsko istraživanje (Raič, 1998) potvrdilo je da veoma mali procenat osnovnih škola u Srbiji u potpunosti

realizuje predviđene programske celine; primera radi, nijedna anketirana škola nije u potpunosti realizovala sadržaje iz ritmike, sadržaje iz gimnastike u potpunosti je realizovalo 15% škola, iz odbojke – 16%, rukometa – 19%, iz atletike – 30% škola itd. Visok procenat učenika ne voli da vežba ono što je programom predviđeno: učenici ne vole vežbe na spravama i tlu (23%), vežbe oblikovanja (20%), atletiku i penjanje po spravama (po 18%), igre bez lopte (13%) i drugo (8%). /Radovanović i Milošević, 2006/. Samo 13% učenika, odnosno, 22% učenica iz istog istraživanja, ne bi ništa menjalo u postojećem nastavnom planu i programu.

Fleksibilnost postojećeg zakonskog okvira, odnosno, mogućnost izlaženja u susret konkretnim i specifičnim potrebama učenika i lokalne sredine, ogleda se u mogućnosti planiranja i realizacije tzv. kursne nastave (npr. plivanja, stonog tenisa, veslanja, klizanja i sl.). Ova mogućnost se u praksi nedovoljno koristi.

Da je nastava fizičkog vaspitanja samo delimično korisna za učenike osnovne škole smatra više od trećine anketiranih učenika 5. razreda, još 8% smatra da nije korisna, a 6% ispitanika nije moglo da oceni korisnost fizičkog vaspitanja za učenike (Radovanović i Milošević, 2006). Na pitanje da li nastava fizičkog vaspitanja obezbeđuje znanja iz pojedinih sportova za bavljenje tim aktivnostima u slobodno vreme, 37% ispitanika opredelilo se za odgovor „veoma mnogo“, 34% - „osrednje“, 13% - „malo“ i po 8% - „veoma malo“ i „nimalo“. Jedno novije istraživanje realizovano na uzorku učenika 5. i 7. razreda osnovne škole (Đorđić i Tumin, 2008), pokazalo je da čak 73% ispitanika smatra da su časovi fizičkog vaspitanja jednolični i dosadni. Skoro 80% ispitanika želelo bi više informacija o značaju pojedinih vežbi, zdravoj ishrani, samostalnom vežbanju i sl. Više od polovine ispitanika ocenjuje da ima previše takmičarskih aktivnosti (Đorđić i Tumin, 2008). Hardman (2007), na osnovu stanja u EU, s punim pravom ističe da se kurikulum školskog fizičkog vaspitanja i njegova realizacija moraju konceptualno i kontekstualno preispitati i povezati sa onim što se dešava izvan i nakon škole.

Fizičko vaspitanje – izabrani sport

Predstavlja obavezan izborni predmet, koji se realizuje od 5. do 8. razreda osnovne škole. Zamišljeno je da se učenici, na nivou odeljenja, opredeljuju za jedan od najmanje četiri ponuđena sporta (dva kolektivna i dva individualna). Sport za koji se većina učenika opredeli, jeste sport koji će se realizovati u sklopu obaveznog izbornog predmeta. Na primer, škola ponudi učenicima rukomet, košarku, gimnastiku i stoni tenis; ako se većina učenika u odeljenju opredeli za košarku, učenici pohađaju predmet Fizičko vaspitanje – košarka. Fizičko vaspitanje kao obavezan izborni predmet ima izrazito *sportsko usmerenje*; prema važećim pravilnicima, naglasak je na zadovoljavanju interesovanja učenika i njihovih potreba za sticanjem znanja u odabranom sportu, razvijanju sposobnosti za bavljenje sportom i

stvaranju trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima. Kod planiranja fizičkog vaspitanja kao obaveznog nastavnog predmeta, mora se imati u vidu za koji sport su se učenici opredelili u sklopu fizičkog vaspitanja kao obaveznog izbornog predmeta, što znatno komplikuje proces planiranja. Časovi ova dva predmeta su u rasporedu, posebno se vode u školskom dnevniku, a učenici se ocenjuju numeričkim ocenama, posebno za oba predmeta. Izborni karakter predmeta fizičko vaspitanje – izabrani sport, u praksi je često kompromitovan, jer iz organizaciono-tehničkih i drugih razloga, nastavnici nameću učenicima svoj izbor (npr. sva odeljenja petog razreda imaju rukomet kao izabrani sport, šesti razredi pohađaju predmet Fizičko vaspitanje – košarka i sl.). Časovi predmeta Fizičko vaspitanje - izabrani sport mogu se organizovati na način koji najviše odgovara mogućnostima škole (redovan raspored časova; suprotna smena; na školskim ili iznajmljenim sportskim vežbalištima). Nastavni program za predmet Fizičko vaspitanje - izabrani sport sačinjava predmetni nastavnik. Nastavnik fizičkog vaspitanja u istom odeljenju obavezno realizuje 2 redovna časa fizičkog vaspitanja i jedan čas fizičko vaspitanje - izabrani sport.

Prema podacima iz Izveštaja o stanju u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Srbiji u vezi sa školskim sportom (2008), kao izabrani sport u vojvođanskim osnovnim školama najčešće se pojavljuje odbojka (u svim okruzima), slede košarka, rukomet i mali fudbal/veliki fudbal. Iako su vežbe na spravama i atletika obavezni nastavni sadržaji tokom sve četiri godine predmetne nastave (V do VIII razred), neuporedivo manje su zastupljeni kao izabrani sport: posmatrano po okruzima, gimnastika i atletika su zastupljeni u 1 do 5 škola primera radi, odbojka je zastupljena u 24 do 43 škole, košarka u 15 do 34 škole itd.).

Drugi organizacioni oblici rada

Pored redovnih časova, koji su u rasporedu, predviđeno je da se realizuju i drugi oblici rada (vančasovne i vanškolske aktivnosti), kao što su: upućivanje učenika na samostalno vežbanje, korektivno-pedagoški rad, slobodne aktivnosti, krosemi, logorovanje, zimovanje, sportske aktivnosti od značaja za društvenu sredinu, školska i druga sportska takmičenja, priredbe i javni nastupi.

Realizacija kursnih oblika nastave, odnosno sportske aktivnosti od značaja za društvenu sredinu, zanemarena je u svakodnevnoj praksi. Iz fonda časova za zajednički

programski sadržaj škola može da planira 12 časova za onu sportsku aktivnost koja nije obuhvaćena zajedničkim programom, a za koju sredina u kojoj škola živi i radi ima interesa (stoni tenis, borilački sportovi, veslanje, kajak). U postojećim pravilnicima, naglašeno je da se ova aktivnost planira za učenike *od trećeg do osmog razreda*, a da *program sačinjava i sprovodi nastavnik fizičkog vaspitanja*.

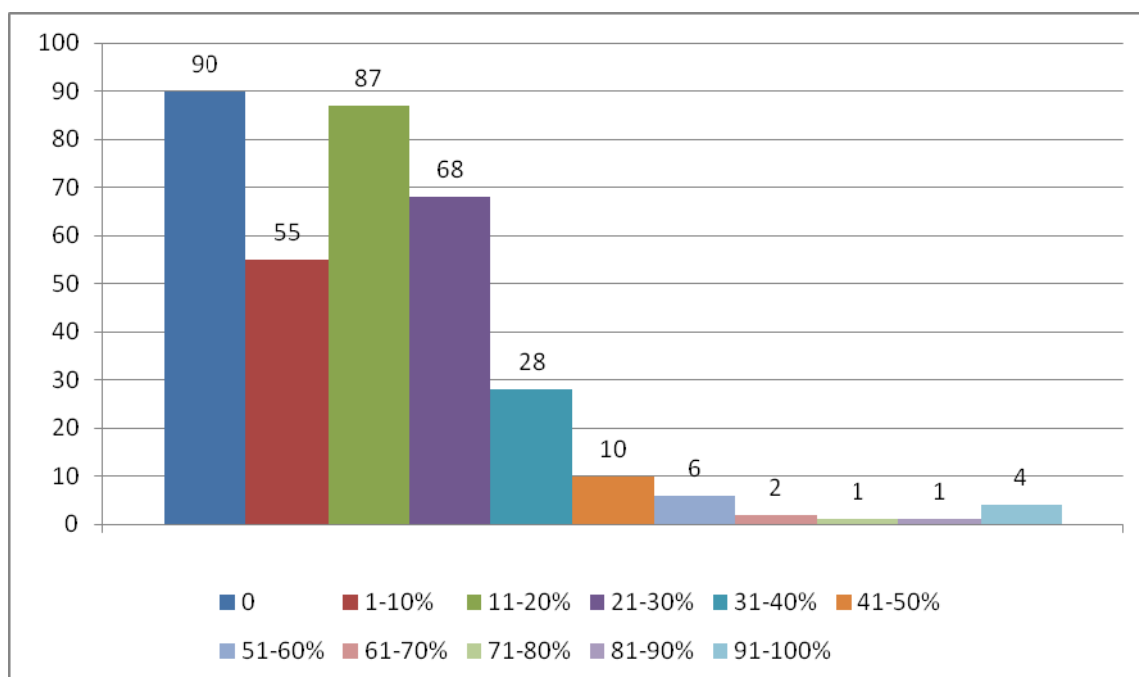
Slobodne aktivnosti. Zakonska regulativa predviđa da se u svim školama realizuje najmanje 1 čas sportskih aktivnosti nedeljno, u sklopu rada *školskih sportskih sekcija*. Sportske sekcije namenjene su učenicima koji ispoljavaju posebne sklonosti i interesovanja za sport, navodi se u postojećim pravilnicima, a vodi ih školski nastavnik fizičkog vaspitanja prema posebno sačinjenom programu rada. Trebalo bi da nastavnik prilikom izrade programa rada sekcije, uzme u obzir karakteristike učenika, materijalno-tehničke uslove rada, kao i program školskih sportskih takmičenja učenika Srbije. Po pravilu, svaki nastavnik fizičkog vaspitanja u školi opredeljuje se da vodi jednu sekciju, a ukoliko u školi radi samo jedan nastavnik, da bi zadovoljio interesovanja učenika, preporučuje se da sezonski planira različite sportske aktivnosti.

Sportske sekcije u mnogim školama zamiru ili rade kampanjski, okupljajući učenike pred takmičenja iz zvaničnog takmičarskog kalendara sportskih takmičenja učenika Srbije. Sekcije su retko rasadnici talenata, često okupljaju već afirmisane mlade sportiste koji se sportom bave van škole, u sportskim klubovima. Talentovani učenici takmiče se za školu u više sportova, što dodatno zamagljuje realnu sliku obuhvata učenika sportskim sekcijama. Izbor sekcija je oskudan i često su dostupne učenicima samo najспособnijim učenicima.

Prema nepublikovanim podacima Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu (2012) dobijenim na reprezentativnom uzorku vojvođanskih osnovnih škola, u skoro dve trećine škola, sekcije su dostupne mlađim razredima (I do IV razred), a u nešto više od jedne trećine, u sekcije su uključeni samo učenici starijih razreda (V do VIII razred). Školske sekcije postoje za sledeće sportove: odbojka, fudbal, košarka, rukomet, stoni tenis, mali fudbal, šah, rvanje, streljaštvo, atletika, ritmička gimnastika, karate, mačevanje, badminton, korektivna gimnastika, sportska gimnastika, kik boks, tekvondo, moderan ples, aikido, ples, plivanje, folklor, sportski ribolov, kajak, zabavni poligon.

Obuhvat učenika sportskim sekcijama kreće se u rasponu od 1.14% do 100% učenika. Realniju sliku daje raspodela po razredima: u 90 škola (skoro 26%) nema podataka o broju

učenika uključenih u sportske sekcije. Od 1% do 20% učenika uključenih u sportske sekcije imaju još 142 škole (40%). Oko 19% osnovnih škola ima 21 do 30% učenika u sportskim sekcijama, dok je u 8% škola u sportske sekcije uključeno 31 do 40% učenika. Veoma je malo osnovnih škola koje imaju angažovano 41 do 50% učenika (10 škola ili manje od 3%). Ukupno 14 škola ili 4% od ukupnog broja, ima više od polovine učenika uključeno u sportske sekcije u školi. Zajedničko za ove škole (sem jednog izuzetka) je da se radi o malim školama, sa prosečno oko 220 učenika.

Broj škola prema obuhvatu učenika sportskim sekcijama

Prema podacima iz 2008. godine, prezentovanim u sklopu Izveštaja o stanju školskog sporta u Republici Srbiji, u vojvođanskim osnovnim i srednjim školama, najzastupljenije vannastavne sportske aktivnosti su sportske igre (odbojka, mali fudbal, košarka i rukomet). U severnobačkom okrugu, odbojka je zastupljena u 74% škola, košarka u 64% škola, a rukomet u 48% škola. Mali fudbal je najpopularniji u severnobačkom okrugu (70% škola). Procenat škola u kojima se učenici bave atletikom kao vannastavnom aktivnošću, ne prelazi 28% (severnobački i zapadnobački okrug), gimnastika je najzastupljenija u srednjobanatskom okrugu (22%), a stoni tenis u zapadnobačkom okrugu (10%) škola.

	Odbojka	M. fudbal	Košarka	Rukomet	Atletika	Gimnastika	St. tenis
Severnobački	65%	70%	59%	28%	28%	15%	9%
Zapadnobački	61%	47%	61%	42%	28%	12%	10%
Južnobački	69%	59%	56%	29%	29%	17%	5%
Severnobačanski	74%	52%	64%	48%	19%	19%	2%
Srednjobanatski	54%	54%	44%	32%	19%	22%	2%

Južnobanatski	70%	61%	48%	42%	20%	6%	6%
Sremski	68%	65%	53%	43%	19%	12%	4%

Ostale aktivnosti zastupljene su u zanemarljivom procentu osnovnih i srednjih škola u Srbiji (karate i streljaštvo u 0.8% škola, plivanje u 0.7% škola, šah – 0.6% škola, korektivna gimnastika – 0.5% itd.).

Skoro polovina osnovnih škola u Vojvodini realizuje sopstvene programe, koji obuhvataju sportske/fizičke aktivnosti koje nisu predviđene nastavnim planom i programom (to je slučaj i sa nekim sportskim sekcijama u školi).

U ove aktivnosti, škole su ubrojale učešće u akcijama „Budi fer – pokreni igru“ i „Kup tolerancije“, čiji su inicijatori i pokrovitelji Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu, odnosno, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice, zatim učešće u sportskim takmičenjima u okviru akcije „Sportom protiv droge“, „Challenge Day“, „Nestle školska liga“, Unicefovi programi, Trka za srećnije detinjstvo i sl. Takođe, organizovana su interna školska takmičenja i turniri, školice sporta, folklor, obuka neplivača, a u nekim sredinama uspostavljene su veze sa sportskim klubovima.

Istraživanje sprovedeno na uzorku novosadskih učenika (Đorđić, 2009) pokazalo je da je svega 12% ispitanika uključeno je u rad školskih sportskih sekcija, pri čemu su devojčice značajno manje zastupljene od dečaka (8% prema 15%). Ovde treba napomenuti da je od 307 učenika oba pola koji se ne bave organizovano sportom u sportskim klubovima, svega 19 učenika učlanjeno u školske sportske sekcije (6.19%). Dakle, škola u ovom slučaju ne izlazi u susret potrebama učenika koji se ne bave sportskom aktivnošću van škole. Prema ovom istraživanju, sa uzrastom raste procenat učenika koji ne nalaze odgovarajuću sportsku sekciju u ponudi škole, a istovremeno sve je manje učenika kojima je organizovano bavljenje sportom van škole osnovni razlog za neuključenost u školske sportske sekcije. Posebnu pažnju nastavnika fizičkog vaspitanja zahteva oko 9% učenika nezainteresovanih za školske sportske sekcije; neophodno je osmisliti adekvatne strategije i mere za njihovo uključivanje u školski sport. Dečaci se više bave sportom nego devojčice, i u školi i van škole, a deficit slobodnog vremena koji za devojčice predstavlja glavnu barijeru za učešće u radu sportskih sekcija u školi, možda reflektuje i drugačije prioritete i interesovanja devojčica u skladu sa dominantnim rodnim stereotipima (Đorđić i Krneta, 2008). Rad sportskih sekcija u školi, prema mišljenju ispitanika, karakteriše sporadičnost i nesistematičnost što upotpunjava sliku o aktuelnom stanju školskog sporta.

Školska i druga takmičenja. Postojeća zakonska regulativa obavezuje škole da organizuju i sprovode sportska takmičenja kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja, prema planu stručnog veća (sačinjavaju ga svi nastavnici fizičkog vaspitanja). *Obavezna su unutarškolska (međuodjeljska i međurazredna) takmičenja u gimnastici (u zimskom*

periodu), atletici (prolećni period) i u najmanje jednoj sportskoj igri (tokom godine). Stručno veće sačinjava plan i program unutarškolskih i sportskih takmičenja učenika, koji čini sastavni deo godišnjeg plana rada škole. Školska takmičenja bi trebalo sprovoditi tokom cele školske godine, a prema važećim propisima, škola je obavezna da obezbedi materijalne, organizacione i druge uslove kako bi školska takmičenja bila dostupna svim učenicima. Zamišljeno je da se najuspešniji učenici uključe u program takmičenja Saveza za školski sport Srbije.

U zavisnosti od administrativnog okruga, unutarškolska takmičenja iz sportske gimnastike nisu održana u 83 do 94% škola, dok iz atletike nisu održana u 46 do 59.5% vojvođanskih osnovnih i srednjih škola, iako su obavezna za sve škole (Izveštaj: Istraživanje stanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Srbiji u vezi sa školskim sportom, 2008). Kada je reč o sportskim igrama, znatno je manji procenat škola koje ne organizuju unutarškolska takmičenja: 29 do 42% škola ne organizuje takmičenja iz odbojke, 29% do 47% iz košarke, i 46 do 72% iz rukometa. Posmatrano na nivou republike, izuzetno malo škola nastupa na opštinskim takmičenjima iz sportske i ritmičke gimnastike (3.3%, odnosno, 0.6% od ukupnog broja škola), slede, plivanje (10% škola), stoni tenis (26%), fudbal (28%), rukomet (36%), košarka (41%), atletika (49%) i odbojka (50.5%). Ovi nalazi potvrđuju da između propisanog i stvarnog, kada je reč o školskom sportu, postoji veliki raskorak.

Sistem školskih sportskih takmičenja u Srbiji postoji duže od 40 godina, a u početku se razvijao kroz tri odvojena sistema: tzv. uža Srbija – „Sportske igre školske omladine Srbije“, Vojvodina – „Sportska olimpijada školske omladine Vojvodine“ i Kosovo – „Sportske igre školske omladine Kosova“. Od 1992. godine uspostavljen je jedinstven sistem takmičenja na nivou Republike. Takmičenjima rukovodi i organizuje ih Savez za školski sport Srbije, koji je punopravni član Sportskog saveza Srbije. Savez za školski sport Srbije okuplja opštinske i okružne saveze, odnosno, odbore za školski sport. Sistem takmičenja organizovan je po uzoru na olimpijske igre u četvorogodišnjim ciklusima. Predviđeno je pet stupnjeva takmičenja, počev od školskog (međuoodeljenskog) takmičenja, preko opštinskog, međuopštinskog (okružnog), međuokružnog (regionalnog), do republičkog takmičenja. Svake četvrte godine, održavaju se olimpijske sportske igre učenika Republike Srbije. Takmičenja se organizuju za učenike i učenice osnovnih i srednjih škola u 11 sportova (plivanje, streljaštvo, stoni tenis, gimnastika, odbojka, košarka, rukomet, mali fudbal, atletika, male olimpijske igre, prolećni kros RTS).

Prema podacima Saveza za školski sport Srbije, broj učesnika na svim stupnjevima takmičenja u jednoj školskoj godini dostiže preko 350.000 učenika, a završne republičke

smotre okupljaju 4-5000 učesnika. Procene vezane za ukupan broj učenika koji učestvuju u sistemu takmičenja, od najnižeg do najvišeg nivoa, deluju nerealno, jer bi to značilo da je više od 40% svih učenika u Srbiji uključeno u školski sport. Pojedini učenici se takmiče u više sportova, a unutarškolska takmičenja se često ne organizuju.

Zdravstvena zaštita učesnika školskih sportskih takmičenja

Učenici ne mogu biti uključeni u vannastavne sportske aktivnosti i sportska takmičenja ako nije prethodno utvrđena njihova zdravstvena sposobnost za bavljenje školskim sportom (Zakon o sportu, čl. 143). U sportskom takmičenju može učestvovati sportista kome je u periodu od šest meseci pre održavanja sportskog takmičenja utvrđena opšta zdravstvena sposobnost za obavljanje sportskih aktivnosti (Zakon o sportu, čl. 17). Zdravstvenu sposobnost sportiste utvrđuje nadležna zdravstvena ustanova, odnosno zavod nadležan za sport i medicinu sporta, koji je dužan da o tome obavesti nadležnu zdravstvenu ustanovu (Zakon o sportu, čl. 17).

Zdravstvena zaštita učesnika u školskim sportskim aktivnostima se sprovodi na tri nivoa:

1. Prethodni, periodični i vanredni sportsko-medicinski pregledi
2. Zdravstvena zaštita u toku sportskih aktivnosti
3. Lečenje sportskih povreda

Preventivni, periodični i vanredni pregledi učesnika u sportskim takmičenjima se obavljaju po Pravilniku o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti sportista za obavljanje sportskih aktivnosti i učestvovanju na sportskim takmičenjima (2012). Preventivni pregledi nisu obavezni za učesnike unutarškolskih (međudodeljenskih i međurazrednih) takmičenja, jer se ona organizuju kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja. Troškove utvrđivanja zdravstvene sposobnosti, prema Zakonu o sportu (čl. 17) snosi sportska organizacija ili sportista takmičar.

Zdravstvena zaštita u toku sportskih aktivnosti. U toku takmičenja na sportskom terenu je neophodno prisustvo osoblja obučenog za ukazivanje prve pomoći (nastavnici fizičkog vaspitanja, lica sa završenim kursom prve pomoći). Za vreme međuškolskih

takmičenja je potrebno obezbediti dežurstvo odgovarajućeg prevoznog sredstva za transport povređenih do zdravstvene ustanove (putnički automobil). Prilikom organizovanja većih takmičenja (preko 100 učesnika) potrebno je prisustvo dežurnog lekara, dok je za okružna takmičenja neophodno i sanitetsko vozilo sa medicinskom ekipom (lekar i medicinski tehničar).

Lečenje sportskih povreda. Svaki učesnik u takmičenju mora da ima važeću zdravstvenu legitimaciju, da bi se obezbedilo adekvatno lečenje sportskih povreda i drugih stanja nastalih u toku takmičenja.

Zdravstvenu zaštitu učenika sportista, u praksi prate brojni problemi:

- *Mreža Domova zdravlja u kojima postoji specijalista sportske medicine nije dovoljno razgranata i tehnički opremljena;*
- *Lekari sportske medicine koji rade u većim gradovima ne mogu da prime sve zainteresovane za pregled, s obzirom na veliki broj učenika uključenih u sistem školskih takmičenja, veliki broj sportista koji treniraju u sportskim klubovima, kao i tekuću zdravstvenu zaštitu (lečenje sportskih povreda) sportista. Na zakazani pregled se često čeka nekoliko nedelja;*
- *Pitanje finansiranja sportskih pregleda učenika-sportista nije sistemski rešeno, što može dovesti do kršenja/zanemarivanja prava svakog deteta da se bavi sportom i takmiči. Relativno visoku cenu sportskog pregleda najčešće plaćaju roditelji učenika.*
- *Na nivou nekih okruga, finansiranje svih sportskih pregleda preuzimaju sportski savezi, što je dobra praksa, ali se najčešće odnosi samo na učenike koji su se plasirali na Okružna takmičenja, dok se učesnici opštinskih takmičenja takmiče bez pregleda.*

Kada je reč o zvaničnom sistemu školskog sporta, brojna pitanja ostaju otvorena:

- Realni obuhvat učenika (masovnost);
- Nesistematski rad školskih sportskih sekcija;
- Stimulacija i vrednovanje rada nastavnika fizičkog vaspitanja;
- Učešće registrovanih sportista;
- Finansiranje takmičenja (posebno međuokružnog nivoa), uključujući zakup sala, troškove plaćanja sudija, troškove izrade diploma, pehara i medalja, putne troškove učesnika i dr. Poseban problem predstavlja domaćinstvo olimpijskih igara;
- Zdravstvena zaštita učesnika školskih sportskih takmičenja;
- Prelivanje negativnosti iz profesionalnog sporta (lažiranje takmičarskih knjižica, nesportsko navijanje, nesportsko ponašanje nastavnika-trenera i učenika sportista itd.).

Sportska olimpijada školske omladine Vojvodine. Popularni SOŠOV pokrenut je 1969. godine, a prva olimpijada održana je 1970. godine u Novom Sadu. Početkom 70. godina, vannastavne sportske aktivnosti u vojvođanskim školama činile su više od 50% ukupnih vannastavnih aktivnosti u školi. Najčešće su bile organizovane u sportske sekcije i društva za fizičku kulturu učenika. Godine 1977. u 506 vojvođanskih škola postojala su 382 sportska društva sa ukupno 1381 sportskom sekcijom. Sportskim sekcijama je bilo obuhvaćeno 46% učenika osnovne škole i 39% učenika srednje škole. Prema procenama, u okviru unutarškolskih takmičenja, svake godine učestvovalo je oko 180.000 – 220.000 učenika, a na završnim smotrama učestvovalo je 3.000 – 3.500 učenika. Druga olimpijada održana je u Zrenjaninu, 1974. godine, a sledile su olimpijade u Subotici (1978), Novom Sadu (1982), Zrenjaninu (1986) i Somboru (1989). Program SOŠOV je obuhvatao 12 (13 za žene) sportskih grana (atletika, gimnastika, plivanje, streljaštvo, fudbal, košarka, rukomet, odbojka, stoni tenis, šah, džudo, rvanje, biciklizam, ritmičko-sportska gimnastika) i akademske sastave. Četvorogodišnji takmičarski (olimpijski) ciklus obuhvatao je sledeće nivoe takmičenja:

- unutarškolska takmičenja (svake godine),
- opštinska takmičenja (svake godine),
- zonska takmičenja (osam zona) svake druge godine,
- pokrajinska takmičenja druge godine četvorogodišnjeg ciklusa u različitim mestima,
- završna takmičenja na kraju četvorogodišnjeg ciklusa, svi sportovi u jednom mestu – olimpijada.

Za svaki nivo takmičenja bili su zaduženi odgovarajući odbori SOŠOV (opštinski, zonski, pokrajinski). Za učenike nižih razreda osnovne škole, naknadno su uvrštena takmičenja iz poligona svestranosti (1. i 2. razred; 3. i 4. razred), odnosno, male košarke, malog rukometa, male odbojke, malog fudbala i plivanja (3. i 4. razred). Ova takmičenja su se održavala svake godine na opštinskom nivou.

Pored škola i školskih društava za fizičku kulturu, u organizaciju i realizaciju SOŠOV bili su uključeni i upravni organi, opštinske i pokrajinske samoupravne interesne zajednice, Savez društava za fizičku kulturu u školama Vojvodine, opštinski i pokrajinski savezi organizacija za fizičku kulturu, Savez pedagoga fizičke kulture Vojvodine, prosvetno-pedagoški zavodi u Vojvodini, Zavod za fizičku kulturu Vojvodine, Fakultet fizičke kulture u Novom Sadu, Osiguravajući zavod Vojvodine i Lutrija Vojvodine.

Uprkos izuzetnom odjeku SOŠOV i doprinosu afirmaciji sporta mladih, uočene su i izvesne slabosti koje su se odnosile na finansiranje sistema, zatim nagrađivanje nastavnika fizičkog vaspitanja, potrebu povezivanja na federalnom nivou, uključivanje šire društvene zajednice, problem domaćinstva završne smotre itd.

Takmičenja učenika sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u saradnji sa relevantnim partnerima organizuje takmičenja za učenike specijalnih škola, uglavnom na republičkom nivou. U saradnji sa Udruženjem za

sport hendikepiranih učenika Srbije, za lako mentalno ometene u razvoju, organizuje se regionalno i republičko takmičenje u fudbalu, šahu, stonom tenisu, košarci i atletici. Ministarstvo i Zajednica direktora i nastavnika škola za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Republike Srbije organizuju republičko takmičenje u stonom tenisu iz kolica, sedećoj odbojci, plivanju učenika sa višestrukim smetnjama, košarci iz kolica, sportskom jahanju invalida, badmingtonu i sportskom plesu iz kolica. Takođe, u saradnji sa Nacionalnim sportskim savezom slepih i slabovidih, organizuje se republičko takmičenje u globalu i plivanju.

Nastavnici – nosioci fizičkog vaspitanja i školskog sporta

U vojvođanskim osnovnim školama trenutno radi oko 700 nastavnika fizičkog vaspitanja. Prema nacionalnom izveštaju o stanju u školskom sportu (2008), oko 82% nastavnika u vojvođanskim školama ima visoku stručnu spremu, najmanje u sremskom okrugu (74%), najviše u južnobačkom okrugu (88%). Sa višom stručnom spremom radi 13.5% nastavnika, a svega 0.5% ima magistraturu ili doktorat (Izveštaj: Istraživanje stanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Srbiji u vezi sa školskim sportom, 2008).

Analiza dostupnih akreditovanih programa stručnog usavršavanja u Srbiji pokazuje da u periodu 2006-2010. godine zastupljenost programa iz oblasti fizičkog vaspitanja nije prelazila 2.6%, a slično su zastupljeni i programi iz oblasti zdravstvenog vaspitanja, što ukazuje na nedovoljnu stručnu podršku nastavnicima fizičkog vaspitanja. Pored toga, nepovoljna finansijska situacija u lokalnim samoupravama otežava realizaciju stručnog usavršavanja nastavnog kadra.

Nadzor nad radom nastavnika fizičkog vaspitanja u AP Vojvodini sprovode prosvetni savetnici iz školskih uprava: Novi Sad, Zrenjanin i Sombor. Prema dostupnim podacima, kada je reč o nastavnom procesu, najviše problema je uočeno u individualizaciji nastave, odnosno u zahtevima da se nastavni sadržaji prilagode uzrasnim karakteristikama i fizičkim sposobnostima učenika. U isto vreme, nastavnici fizičkog vaspitanja poseduju razvijene komunikacione kompetencije i spadaju u najomiljenije nastavnike u školi. Prema podacima Unije sindikata prosvetnih radnika, na uzorku od 75% osnovnih i srednjih škola u Srbiji, među direktorima škola, nastavnici fizičkog vaspitanja su zastupljeni sa čak 72.7%, što takođe nije beznačajna činjenica sa aspekta podrške razvoju školskog sporta.

Nastavnici fizičkog vaspitanja nedovoljno saraduju sa roditeljima, iako istraživanja pokazuju da je visoka uključenost roditelja i lokalne zajednice važna karakteristika škola koje postižu najbolje rezultate (Henderson & Mapp, 2002). Više od 80% roditelja smatra da školska takmičenja i sekcije treba da budu organizovani kroz saradnju škole i roditelja, a tek nešto manji procenat smatra da je neophodna veća saradnja roditelja i nastavnika kako bi učenici stekli pozitivan odnos prema fizičkom vežbanju i zdravom životu (Milanović i Radisavljević, 2007).

Materijalni uslovi za realizaciju nastave fizičkog vaspitanja

Materijalno-tehnička osnova našeg školstva, generalno gledano, nije zadovoljavajuća. Najveći procenat starih školskih zgrada ima upravo Vojvodina, gde je čak 13% škola sazidano u 19. veku (Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u Saveznoj republici Jugoslaviji, 2001). Neadekvatno snabdevanje vodom utvrđeno je u 7.2% osnovnih škola u Srbiji (u pitanju su škole koje se vodom snabdevaju iz bunara, sa izvora, ili uopšte nemaju svoj vodni objekat). Bez kanalizacije je 50% škola, bez sale za fizičko je 21% škola (Statistički godišnjak 2000: o narodnom zdravlju i zdravstvenoj zaštiti u SR Jugoslaviji). Svega 12% osnovnih škola, odnosno, 15% srednjih škola u Vojvodini, opremljeno je u skladu sa važećim normativima, ostatak obrazovnih ustanova ne zadovoljava normative (Informacija o adaptaciji, sanaciji i opremanju sportskih objekata pri školama u AP Vojvodini, 2003).

Prema podacima Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu iz 2012. godine, prikupljenim na reprezentativnom uzorku vojvođanskih osnovnih škola (80% od ukupnog broja osnovnih škola), konstatovano je da velika većina škola, njih 89%, ima salu za fizičko vaspitanje. Međutim, u svega 8.5% škola ocenili su odličnom ocenom kvalitet sportskog objekta, a u još 29% škola smatraju da je kvalitet sale vrlo dobar. Najveći procenat škola raspolaže sportskim objektom dobrog kvaliteta (39%), objekti su tek zadovoljavajućeg kvaliteta u 18% škola, a nezadovoljavajućeg u 6% osnovnih škola. U školama koje nemaju salu za fizičko, nastava se najčešće realizuje u učionici (44% škola) ili adaptiranom prostoru (15%). Svega 4.6% škola u uzorku nema na raspolaganju otvoren sportski teren.

Što se tiče opremljenosti spravama i rekvizitima za realizaciju glavnih programskih sadržaja, procenat škola gde je opremljenost ocenjena ocenama 1 i 2 (nedovoljan i dovoljan) izgleda ovako: atletika (66%), gimnastika (46%), i sportske igre (20%).

Prema podacima stručno-pedagoškog nadzora školskih uprava na teritoriji AP Vojvodine, nedostatak nastavnih sredstava predstavlja važnu prepreku za punu realizaciju nastavnog plana i programa, posebno kada je reč o nastavnim jedinicima iz vežbi na spravama. Nedovoljna bezbednost starih i dotrajalih sprava u mnogim školama je razlog za izostavljanje ovih sadržaja na nivou godišnjih nastavnih planova.

Iskorišćenost sale za fizičko vaspitanje na dnevnom nivou, u proseku, iznosi 11.17 sati radnim danima i 6.73 sati vikendom. Prema dostavljenim podacima najveći deo termina u sali koristi se za potrebe nastave (35.53%) i školskih sekcija (33.46%). Sportski klubovi su korisnici jedne petine raspoloživih termina (20.16%), dok se preostalih 10.85% vremena koristi u ostale svrhe. Ustupanje termina regulisano je ugovorom bez naknade u 47% slučajeva, ugovor sa naknadom postoji u 17% slučajeva, preko lokalne samouprave u 12% slučajeva i donatorskim ugovorom u 1% škola. Neki drugi način postoji u 23% obuhvaćenih škola.

5 CILJEVI STRATEGIJE

Strateški ciljevi i mere za njihovo postizanje:

1. Poboljšanje materijalno-tehničkih resursa za razvoj školskog sporta;

Mere:

Izgradnja i renoviranje zatvorenih i otvorenih sportskih objekata pri školama prema prethodno utvrđenim prioritetima.

Opremanje škola funkcionalnim spravama i rekvizitima prema prethodno utvrđenim prioritetima.

Uspostavljanje veza sa sportskim klubovima i drugim relevantnim partnerima u lokalnoj zajednici sa ciljem racionalnog korišćenja raspoloživih materijalnih resursa izvan škole.

2. Podizanje nivoa fizičke aktivnosti svih učenika, podsticanjem i osnaživanjem cele škole da, u saradnji sa roditeljima i lokalnom sredinom, promoviše fizičku aktivnost i blagostanje u svojoj školskoj zajednici;

Mere:

Pokretanje inicijative pod nazivom „Aktivne škole“, svojevrzne akreditacione procedure, čije je ishodište dobijanje sertifikata „Aktivna škola“. Akreditaciono telo formiraće se na nivou interresorne saradnje tri pokrajinska sekretarijata: sekretarijata za sport i omladinu, sekretarijata za obrazovanje i sekretarijata za zdravstvo. Program „Aktivne škole“, podrazumeva unapređivanje nekoliko važnih aspekata funkcionisanja škole: 1) kvalitetnije fizičko vaspitanje (obavezno za sve učenike; 2) bogatiju i kvalitetniju ponudu vannastavnih aktivnosti iz ove oblasti; 3) čvršće povezivanje sa roditeljima i lokalnom zajednicom (npr. saradnja sa sportskim klubovima i sportskim stručnjacima, korišćenje materijalnih resursa u zajednici i sl.), 4) poboljšanje materijalnih resursa za fizičko vaspitanje i sport u školi; 5) podrška profesionalnom razvoju nastavnika fizičkog vaspitanja. Program „Aktivne škole“ i prateći instrument samoevaluacije škola čine sastavni deo ove Strategije.

3. Poboljšanje kvaliteta i kvantiteta ponude školskog sporta.

Mere:

Proširiti ponudu sportskih sekcija u školi, tako da svi učenici, bez obzira na pol, sposobnosti, potrebe, zdravstveno stanje i druge razlike, imaju mogućnost bavljenja kvalitetnim, struktuiranim sportskim aktivnostima u školi. Sport treba shvatiti u najširem smislu reči, tako da obuhvata i netradicionalne sportove, rekreativne aktivnosti i sl. Posebno treba voditi računa da sportske sekcije budu dostupne i mlađim učenicima, učenicima se razvojnim smetnjama/invaliditetom, devojkicama i drugim osetljivim grupama kada je reč o participaciji u fizičkoj aktivnosti i sportu.

Povećati učešće učenika na unutarškolskim takmičenjima, podsticati učešće što većeg broja učenika na vanškolskim sportskim takmičenjima, različitim sportskim manifestacijama i primedbama.

Revitalizovati SOŠOV, školsko sportsko takmičenje pokrajinskog nivoa, kao dopunski i integralni deo postojećeg sistema takmičenja Saveza za školski sport Srbije. Nakon trećeg nivoa takmičenja (okružna takmičenja) u sklopu takmičenja Saveza za školski sport Srbije, sedam prvaka vojvođanskih okruga i predstavnici grada domaćina učestvuju na finalnom takmičenju na nivou AP Vojvodine. Sportski program SOŠOV identičan je programu takmičenja Saveza za školski sport Srbije. Pored učešća na SOŠOV, pobednici okruga nastavljaju i takmičenje po šemi i kalendaru Saveza za školski sport Srbije (međuokružno i republičko takmičenje). SOŠOV se organizuje u četvorogodišnjem ciklusu, a dve godine pre olimpijade učenika Republike Srbije, počev od 2014. godine.

Pokrenuti poseban program „Školski sport plus“ za učenike I do VI razreda osnovnih škola, sa ciljem što šireg obuhvata mlađih učenika i promocije sportova koji su u postojećem sistemu takmičenja nedovoljno zastupljeni. Takmičenja programa „Školski sport plus“ se održavaju svake godine i obuhvataju „Otvoreno prvenstvo Vojvodine u atletici“ za učenike i učenice I do IV razreda, kvalifikaciona takmičenja i pokrajinsko takmičenje iz malog fudbala za učenike i učenice IV razreda, revijalna takmičenja iz rukometa za učenike i učenice V i VI razreda, kao i program edukativnih aktivnosti za učitelje i nastavnike fizičkog vaspitanja.

Uspostaviti čvršće veze i saradnju sa sportskim klubovima i sportskim savezima, rekreativnim klubovima i organizacijama, kao i svim drugim potencijalnim partnerima u lokalnoj zajednici.

Podsticati kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika fizičkog vaspitanja, učitelja i drugog nastavnog i stručnog osoblja u školi iz oblasti fizičkog vaspitanja i školskog sporta.

Podsticati uključivanje roditelja u proces donošenja odluka u vezi sa školskim sportom, kao i planiranje i realizaciju sportskih aktivnosti.

4. Značajnija podrška razvoju školskog sporta na nivou lokalnih samouprava

Mere:

Adekvatno pozicioniranje školskog sporta u lokalnim strategijama razvoja sporta, što podrazumeva da funkcionisanje i uređenje školskog sporta bude prepoznato kao prioritet.

Određivanje najvažnijih zadataka i aktivnosti u razvoju školskog sporta u jedinici lokalne samouprave (npr. unapređenje školske sportske infrastrukture, nabavka potrebnih sportskih rekvizita, obezbeđivanje uslova za sprovođenje i organizaciju školskih sportskih takmičenja, predškolski i školski sport, rad školskih sportskih sekcija i društava, unapređenje i stimulacija stručnog rada u školskom sportu, zdravstvena zaštita dece i učenika i dr).

Razvijanje neophodnih mehanizama za realizaciju planova i programa školskog sporta, uključujući obezbeđivanje sredstava za realizaciju programskih aktivnosti školskog sporta (iz planiranog budžeta za razvoj i unapređenje sporta na lokalnom nivou) i imenovanje nosilaca tih aktivnosti (sportski savez opštine/grada, savez za školski sport opštine/grada i dr).

5. Negovanje kulture sportskog ponašanja, fer-pleja, saradnje, tolerancije i poštovanja različitosti, na sportskim terenima i pored njih;

Mere:

Razvijanje školskih politika koje se eksplicitno bave sportskim ponašanjem i fer-plejom, promovišući prave sportske vrednosti.

Podsticanje sportskog ponašanja svih aktera sportskog događaja, uz naglasak na fer-pleju, učestvovanju i napredovanju, pre nego na pobeđivanju.

Podsticanje punopravnog učestvovanja učenika sa smetnjama u razvoju/invaliditetom u školskom sportu, u različitim ulogama (takmičari, sudije, tehnička lica).

6. Poboljšanje medijskog praćenja i promocije školskog sporta;

Mere:

Pokretanje posebnog interaktivnog sajta programa „Aktivne škole“ sa registrom škola koje su u proceduri akreditacije, i škola koje su dobile certifikat „Aktivna škola“. Pored

ažurnog praćenja svih događaja, sajt će funkcionisati i kao resurs za nastavnike, sa primerima dobre prakse, korisnim linkovima i mogućnostima stručne konsultacije.

Uspostavljanje saradnje sa elektronskim i pisanim medijima u cilju promocije školskog sporta, vežbanja i zdravog života dece i mladih.

Podsticanje škola da na svojim zvaničnim sajtovima poseban deo odvoje za prezentaciju i promociju aktivnosti na području školskog sporta i fizičke aktivnosti u školi.

Literatura

- Andrews, J. C. (1999). From school sport to sporting excellence: respecting the rights of minors. *Facta Universitatis: Series: Physical Education*, 1(6), 59-69.
- Bailey, R., Collins, D., Ford, P., MacNamara, A., Toms, M., & Pearce, G. (2010). *Participant Development in Sport: An Academic Review*. Sports Coach, Sport Northern Ireland.
- Bala, G., Đorđić, V., Sabo, E. i Popović, B. (2007). Antropološke karakteristike i fizička aktivnost dečaka i devojčica u Vojvodini. U Book of abstracts: «InterRegioSci 2007» (str. 72-72). Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj.
- Barnekow, V., Buijs, G., Clift, S., Bruun Jensen, B., Paulus, P., Rivett, D. et al. (2006). *Health-promoting schools: a resource for developing indicators*. European Network of Health Promoting Schools.
- Berar, M. M. i Milošević, Z. (2009). *Školsko fizičko vaspitanje kod vojvođanskih Srba do 1914. godine*. Novi Sad – Sombor: Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja u Novom Sadu i Pedagoški fakultet u Somboru.
- Bottenburg van, M. (2002). *Sport for All and Elite Sport: Do They Benefit One Another?* Paper for the IX World Sport for All Congress, Papendal, the Netherlands, 27-30 October 2002.
- Brettschneider, W.-D., & Naul, R. (2004). *Study on Young People's Lifestyles and Sedentariness and the Role of Sport in the Context of Education and as a Means of Restoring the Balance*. Paderborn.
- Broh, B. A. (2002). Linking extracurricular programming to academic achievement: Who benefits and why?. *Sociology of Education*, 75(1), 69-95.
- Bull, F. C., & Bauman, A. E. (2011). Physical inactivity: The "Cinderella" risk factor for noncommunicable disease prevention. *Journal of Health Communication*, 16(sup2), 13-26.
- Davis, B., Roscoe, J., & Roscoe, D. (2008). *AS Revise PE for Edexcel*. Jan Roscoe Publications.
- Dowda, M., Ainsworth, B. E., Addy, C. L., Saunders, R., & Riner, W. (2001). Environmental influences, physical activity, and weight status in 8- to 16-year-olds. *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 155, 711-717.
- Đorđić, V. (2009). Student engagement in school sports activities. *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*, 49(2), 5-13.
- Đorđić, V. i Krneta, Ž. (2007). Adolescenti i sport: rodna perspektiva. U Đ. Nićin (Ur.), *Zbornik radova: III Međunarodna konferencija "Menadžment u sportu": zbornik radova* (str. 171-178). Beograd: Univerzitet "Braća Karić": Fakultet za menadžment u sportu; Olimpijski komitet Srbije.
- Đorđić, V. i Matić, R. (2008). Uzrast i pol kao faktori uticaja na fizičku aktivnost dece i adolescenata. U G. Bala (Ur.), *Antropološki status i fizička aktivnost dece i omladine Vojvodine* (str. 55-77). Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja
- Đorđić, V. i Tubić, T. (2008). Body image and sports participation of adolescent girls. In B. Bokan (Ed.), *International scientific conference: Theoretical, methodology and aspects of physical education* (pp. 331-336). Belgrade: Faculty of sport and physical education, Olympic committee of Serbia.
- Đorđić, V. i Tumin, D. (2008). Da li su devojčice "problem" u nastavi fizičkog vaspitanja. *Pedagogija*, 63(4), 652-665.
- European Parliament Resolution on Development and Sport [P6_TA(2005)0464]*. (2005). Brussels: European Parliament.
- European Sports Charter* (1992, 2001). Brussels: Council of Europe.
- Fejgin, N. (1994). Participation in high school competitive sports: a subversion of school mission or contribution to academic goals? *Sociology of Sport Journal*, 11(3), 211-230.
- Fizička razvijenost i fizičke sposobnosti dece osnovnoškolskog uzrasta* (2009). Beograd: Republički zavod za sport.
- Gašić-Pavišić, S. i Janjetović, D. (2007). Povezanost učešća u sportu sa prosocijalnom orijentacijom i agresijom adolescenata: razlike po polu. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 39(2), 329-346.
- Hardman, K. (2007). *Current Situation and Prospects for Physical Education in the European Union*. Brussels: European Parliament.
- Harnessing the Power of Sport for Development and Peace: Recommendations to Governments* (2008). Geneve: Sports for Development and Peace International Working Group.
- Henderson, A. T., & Mapp, K. L. (2002). *A new wave of evidence: The impact of school, family, and community connections on student achievement (Annual Synthesis)*. Austin, TX: Southwest Educational Development Laboratory.
- International Charter of Physical Education and Sport*. (1978). Paris: UNESCO.

- Izveštaj: Istraživanje stanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Srbiji u vezi sa školskim sportom* (2008). Beograd: Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.
- Landers, D. M., Feltz, D. L., Obermeier, G. E., & Brouse, T. R. (1978). Socialization via interscholastic athletics: Its effect on educational attainment. *Research Quarterly*, 49(4), 475-483.
- Lazarević, D., Radisavljević, S. i Milanović, I. (2010). Relacije fizičkog self-koncepta i fizičkog vežbanja učenika osnovne škole. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 40(2), 306-326.
- Lepoš, J. (2005). Izbor sportova u raznim životnim dobima. U B. Krsmanović i T. Halaši (Ur.), *Jedanaesti međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Sport, fizička aktivnost i zdravlje mladih“* (str. 240-251). Novi Sad: Univerzitet; Novosadski maraton.
- Marsh, H. W. (1993). The effects of participation in sport during the last two years of high school. *Sociology of Sport*, 10(1), 28-43.
- Marsh, H. W., & Kleitman, S. (2003). School athletic participation: Mostly gain with little pain. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 25(2), 205-228.
- Milanović, I. i Radisavljević, S. (2007). Odnos učenika osnovne škole i njihovih roditelja prema nastavi fizičkog vaspitanja i fizičkom vežbanju. *Nastava i vaspitanje*, 56(2), 141-150.
- Ottawa charter for health promotion: an International Conference on Health Promotion, the move towards a new public health*. (1986). Ottawa, Canada: Health and Welfare Canada.
- Patte, R. R., Heath, G. W., Dowda, M., & Trost, S. G. (1996). Associations between physical activity and other health behaviors in a representative sample of US adolescents. *American Journal of Public Health*, 86(11), 1577-1581.
- Pešić, J., Videnović, M. i Plut, D. (2009). Problemi mladih u Srbiji - odrastanje u uslovima društvene krize. *Srpska politička misao*, 3, 157-181.
- Petrović, J. i Zotović, M. (2010). Isti ili drugačiji: slobodno vreme mladih u Vojvodini i u svetu. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 130, 73-88.
- Popov, D. i Bašić, Đ. (Ur.). (1996). *Enciklopedija Novog Sada: Sveska 7*. Novi Sad: Prometej.
- Radovanović, Đ. i Milošević, Z. (2006). Mišljenje učenika petog razreda o nastavi i nastavnom programu fizičkog vaspitanja u četvrtom i petom razredu osnovne škole. U Đ. Radovanović (Ur.), *Zbornik radova: Efekti diferencirane nastave fizičkog vaspitanja na psihosomatski status dece i omladine* (71-110). Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
- Recommendation of the Committee of Ministers to member states on improving physical education and sport for children and young people in all European countries* (2003). Brussels: European Council.
- Report of a WHO Expert Committee on Comprehensive School Health Education and Promotion*. (1997). Geneva: World Health Organization.
- Resolution on Development and Sport, European Parliament Resolution RES/59315EN, B60663/2005*, 24 November 2005, online: European Parliament <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+MOTION+B6-2005-0633+0+DOC+PDF+V0//EN>>.
- Shepherd, J., Garcia, J., Oliver, S., Harden, A., Rees, R., Brunton, G. et al. (2002). *Barriers to, and Facilitators of the Health of Young People: A systematic review of evidence on young people's views and on interventions in mental health, physical activity and healthy eating. Volume 2: Complete report*. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London
- St Leger, L, Young, I., Blanchard, C., & Perry, M. (2010). *Promoting Health in Schools: From Evidence to Action*. Saint-Denis Cedex, France: International union for health promotion and education.
- Statistički godišnjak 2000: o narodnom zdravlju i zdravstvenoj zaštiti u SR Jugoslaviji*. (2000). Beograd: Savezni zavod za zaštitu i unapređenje zdravlja.
- Statistički godišnjak Republike Srbije: 2012*. (2013). Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Svakodnevnica mladih u Srbiji: snimak budžeta vremena*. (2007). Beograd: Institut za psihologiju.
- Sveobuhvatna analiza sistema osnovnog obrazovanja u Saveznoj republici Jugoslaviji* (2001). Beograd: Unicef.
- Timperio, A, Salmon, J & Ball, K (2004). Evidence based strategies to promote physical activity among children, adolescents and young adults: review and update. *Journal of Science and Medicine in Sport* 7(1), Supplement: 20-29.
- Tubić, T. i Đorđić, V. (2009). Televizija i kompjuterske igrice – razbibriga ili stil života? *Norma*, 14(1), 29-38.
- Tubić, T., Đorđić, V., i Poček, S. (2012). Dimenzije self-koncepta i bavljenje sportom u ranoj adolescenciji. *Psihologija*, 45(2), 209-225.
- United Nations (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Geneve: Author. Retrieved from <http://www.unhcr.ch/html/menu2/6/crc/treaties/crc.htm>>

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011). *World Population Prospects: The 2010 Revision, Highlights and Advance Tables. Working Paper No. ESA/P/WP.220*. Geneva: Author.

What is the evidence on school health promotion in improving health or preventing disease and, specifically, what is the effectiveness of the health promoting schools approach? (2006). WHO Regional Office for Europe's Health Evidence Network (HEN).

White paper on sport (2007). Brussels: Commission of the European Communities.

World Health Organisation (2004). *Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health*. Geneva: Author.

World Health Organisation. (2008). *2008-2013 Action Plan for the Global Strategy for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases*. Geneva: Author.

Zdravlje stanovnika Srbije: analitička studija 1997-2007. (2008). Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“.

Zakonska akta

Nacionalna strategija za mlade. „Službeni glasnik RS“, 55/2008

Pravilnik o programu svih oblika rada stručnih saradnika u obrazovanju. „Prosvetni glasnik“, br. 5/2012.

Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za ostvarivanje izbornih programa obrazovno-vaspitnog rada u osnovnim školama. "Službeni glasnik SRS - Prosvetni glasnik", br. 27/87.

Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za gimnaziju, Službeni glasnik SRS – Prosvetni glasnik br. 5/90.

Pravilnik o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme i nastavnih sredstava za ostvarivanje plana i programa zajedničkih predmeta u stručnim školama za obrazovne profile III i IV stepena stručne spreme. „Prosvetni glasnik“, br. 7/1991.

Pravilnik o normativima školskog prostora, opreme i nastavnih sredstava u osnovnoj školi. "Službeni glasnik SRS - Prosvetni glasnik", broj 4/90.

Pravilnik o utvrđivanju zdravstvene sposobnosti sportista za obavljanje sportskih aktivnosti i učestvovanju na sportskim takmičenjima. "Službeni glasnik RS", br. 15/2012.

Standardi kvaliteta rada obrazovno-vaspitnih ustanova, "Službeni glasnik RS", br. 7/2011 i 68/2012.

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, „Službeni glasnik RS“, br. 107/2012.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. „Službeni glasnik RS“, br. 72/2009 i 52/2011.

Zakon o osnovnoj školi. „Službeni glasnik" br. 72/2009.

Zakon o sportu, „Službeni glasnik RS", br. 24/2011 i 99/2011.

Informacije koje je usvojila Skupština AP Vojvodine

- Informacija o adaptaciji, sanaciji i opremanju sportskih objekata pri školama u AP Vojvodini (2003)
- Informacija o osnovnom obrazovanju i vaspitanju učenika sa posebnim osvrtom na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u AP Vojvodini u školskoj 2011/2012. godini.
- Informacija o srednjem obrazovanju i vaspitanju učenika sa posebnim osvrtom na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u AP Vojvodini u školskoj 2011/2012. godini.
- Informacija o stepenu aktivizma srednoškolaca u AP Vojvodini (2012)
- Informacija o učestalosti i činionicima rizičnog ponašanja kod mladih u AP Vojvodini (2010)

Website

Greatest Sporting Nations <http://www.greatestsportingnation.com/>